

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARINIAI PLANAI IR IŠTEKLIAI EVENTUALAUS KARO SU LENKIJA ATVEJU 1938–1939 M.

Vytautas Jokubauskas
Klaipėdos universitetas

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvos karinė vadovybė tikėjosi, kad šalis į karą bus įtraukta prieš savo valią, jog jis vyks jos teritorijoje, bus koalicinis ir Lietuvos atžvilgiu defenzyvinis. Taigi Lietuvos kariuomenė tarpukariu aktyviai rengėsi gynybiniam karui vildamasi, jog kilus konfliktui sulauks sąjungininkų paramos ir kad eventualus priešas prieš Lietuvą nukreips tik nedidelę savo pajėgų dalį. 1938–1940 m. valstybė ir jos kariuomenė, plėtojantis konfliktui Rytų Europoje, buvo atsidūrusi ant karo slenksčio. Tarpukariu Lietuvai grėsmę kėlė tiek SSRS, tiek Lenkija, tiek Vokietija. Lenkijos grėsmė tradiciškai, bent jau iki ketvirtojo dešimtmečio pradžios, laikyta didžiausia. Toki požiūrį į pietinį kaimyną lėmė istorinių ryšių su Lenkija patirtis ir jų padariniai Lietuvai¹. Taigi realiausios 1938–1939 m. buvo galimos koalicijos su SSRS perspektyvos. Planuota, kad Vokietijos puolimo atveju į karą bus įtraukta ir Latvija, tad abi valstybės galėtų veikti bendrai sudariusios koaliciją su viena didžiųjų regiono valstybių. Siekiant užsitikrinti karinį saugumą, problemiška buvo tai, kad Latvija ir Estija visą tarpukarį pagrindine eventualia grėsme laikė SSRS, o galimais partneriais – Lenkiją ir net Vokietiją. Lietuva, atvirksčiai – SSRS, su kuria iki 1939 m. rugsėjo neturėjo bendros sienos ir kuri buvo jos strateginė partnerė, o Lenkija ir Vokietija dėl teritorinių nesutarimų jai kėlė grėsmę. Neoficialiai Lietuvos valdančiojo elito požiūris į Lenkiją kito bandant joje išvelgti galimą sąjungininką karinio konflikto su Vokietija atveju. Galiausiai kylant tarptautinei įtampai ir dėl kolektyvinio saugumo galimybių stokos Lietuva kartu su kitomis Baltijos šalimis 1938–1939 m. pasuko neutraliteto politikos keliu ir 1939 m. sausio 25 d. priėmė *Neutralumo įstatymą*². 1939 m. D. Britanija, suteikdama saugumo garantijas Lenkijai, į garantijų zoną įtraukė

---

¹ Lopata R., Žalys V. Lietuvos geopolitinis kodas // *Politologija*. Vyr. red. L. Bielinis, Vilnius, 1995, Nr. 1 (6), p. 14.

² Neutralumo įstatymas // *Vyriausybės žinios*. Kaunas, 1939 m. sausio 25 d., Nr. 632, p. 19–20.

ir Lietuvą. Tai Lietuvos politikai žinojo ir neprotestavo. Tai buvo tarsi užuominą apie eventualų polinkį į antihitlerinę koaliciją³. Nors karo Lietuvos Respublika išvengė, tačiau nepriklausomybę prarado. Todėl natūralu, kad iki šiol ne tik istorikams, bet ir plačiajai visuomenei kyla įvairių klausimų: kodėl Lietuvos kariuomenė nesipriešino ir ar galėjo pasipriešinti? Diskutuojama, ar Lietuvai 1938 m. vertėjo priimti Lenkijos ultimatumą, o 1939 m. Vokietijai perleisti Klaipėdos kraštą. Keliamas alternatyvus klausimas: ar 1939 m. rugsėjį Vokietijai siūlant nederėjo kariuomenei žygiuoti į Vilnių ir iš lenkų atsiimti sostinę?

Ypač daug kontroversiškų nuomonių kyla dėl pasipriešinimo galimybių 1940 m. birželio 15 d., kai Raudonoji armija okupavo Lietuvą. Todėl 1937 m. Lietuvos kariuomenės štabo parengtų operacijų planų Nr. 2 „V+L“ ir Nr. 3 „L“, Lietuvos ir Lenkijos pajėgų ir karinio pasirengimo analizė aktuali atliekant karo istorijos tyrimus, nes Lenkijos, kaip eventualaus priešo ir galimo sąjungininko, veiksnys buvo itin svarbus Lietuvos karinio saugumo konstrukte.

Tarpukario Lietuvos karinė doktrina, manytume, buvo suformuluota apie 1926 m. kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku tapus gen. št. plk. ltn. Kaziu Škirpai, kai tik Lenkija buvo įvardyta kaip grėsmė kelianti valstybė. Keivirtuojo dešimtmečio pradžioje stiprėjantis nusivylimas SSRS pozicija (ypač 1932 m. pasirašius SSRS ir Lenkijos nepuolimo sutartį) ir, pablogėjus santykiams su Vokietija, kitaip įvertintas „lenkiškasis veiksnys“ privertė lietuvius ieškoti *modus vivendi* su lenkais⁴. Maždaug 1934 m. karinės doktrinos priešų gretas papildė ir Vokietija, kuri galiausiai tapo pagrindine grėsmė⁵. Atsižvelgiant į kintančią geopolitinę padėtį 1934–1935 m. Lietuvos kariuomenėje buvo atkurti 3-iasis ir 6-asis pėstininkų pulkai (toliau – PP), 1-asis artilerijos pulkas (toliau – AP) ir 3-iasis kavalerijos pulkas (toliau – KP), dauguma dislokuoti Vakarų Lietuvoje (Klaipėdoje, Plungėje, Kėdainiuose, Raseiniuose, Seredžiuje, Tauragėje), ir sukurta naujų dalinių. 1935 m. buvo įsteigta Priešlėktuvinės apsaugos rinktinė, pionierių batalionas performuotas į 1-ąją inžinerijos batalioną, rugpjūčio 1 d. įkurtas karinis laivynas, o geležinkelininkų kuopa performuota į 2-ąją inžinerijos batalioną. 1935 m. rugsėjo 2 d.

³ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N. *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai XX a.* Vilnius, 2005, p. 119.

⁴ Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. T. 1. Vilnius, 2007, p. 27.

⁵ 1933 m. Latvijos kariuomenės štabo operacijų skyriaus viršininkui plk. Hugo Rozenšteiniui pasiūlius aptarti Vokietijos eventualią grėsmę, gen. ltn. Petras Kubiliūnas pasiūlymą atmetė nurodydamas, kad jis netiki, jog Vokietija keltų kokią nors pavojų. Tačiau 1934 m. Lietuvos karinė vadovybė jau svarstė galimybes atitraukti kai kuriuos dalinius nuo administracinės linijos ir dislokuoti juos prie Nemuno, Vokietijos pasienyje: Žalys, V. Lietuvos diplomatinės tarnybos ir kariuomenės vadovybės sąveika įtvirtinant Lietuvos valstybingumą 1923–1938 metais // *Lietuvos nepriklausomybei – 80*. Straipsnių rinkinys, Vilnius, 1999, p. 66.

buvo reorganizuota karo aviacija, suformuotos trys – žvalgybos, naikintuvų ir bombonešių – grupės, 1938 m. sukurtos 2 naujos karo aviacijos eskadrilės – 7-oji ir 8-oji⁶. 1935 m. birželio 7 d. buvo suformuota 2-oji, o 1937 m. lapkričio 1 d. – 3-ioji tankų kuopos Šarvuocių rinktinės sudėtyje⁷.

1935 m. sausį Valstybės gynyimo taryba kariuomenei apginkluoti ir reformuoti per 7 metus numatė skirta 175 mln. Lt⁸. 1938 m. lapkričio 1 d. apginklavimo planas buvo papildytas ir skirta dar 59,396 mln. Lt.⁹ 1935 m. balandžio 18 d. užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai įteikė slaptą memorandumą, kuriame teigė, kad 1930 m. Lietuvos ir Vokietijos santykiai ypač pablogėjo ir virto rimtu konfliktu, o „mūsų politikoje turi dominuoti mintis, kad iš Vokietijos mums gresia didelis pavojus. Jam atremti mes turime panaudoti visas galimas politines kombinacijas, tarp jų ir kombinaciją su Lenkija“¹⁰. 1936 m. Lietuvos kariuomenės štabo I skyriaus mokymo dalies vedėjas gen. št. plk. ltn. Leonas Rupšys ir IV skyriaus viršininkas gen. št. plk. ltn. Bronius Gertus, svarstant pakrančių apsaugos klausimą, teigė, kad „dabartiniu metu aktualus priešas yra vokiečiai“¹¹. Tai patvirtina 1936 m. Lietuvos užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis ir krašto apsaugos ministras plk. Stasys Dirmantas, konfidencialių pokalbių su D. Britanijos karo atašė mjr. C. S. Valė (*Vale*) metu neslėpę, kad, nepaisant ginčo su Lenkija, potencialiausiu agresoriumi laiko Vokietiją, o konflikto su ja atveju paramos tikisi ne tik iš Talino, Rygos, Maskvos, bet ir Varšuvos¹². Operacijų plane Nr. 2 „V+L“ konstatuota: „<...> greičiausiai pirmieji puls vokiečiai, lenkai bus paskatinti išnaudoti progą – pamokyti „nesukalbama“ kaimyną.“¹³ Operacijų plane Nr. 3 „L“ rašoma, kad pagrin-

⁶ **Vaičėnonis J.** *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004, p. 19.

⁷ *Karo technikos dalių dvidešimmetis 1919–1939*. Kaunas, 1939, p. 199.

⁸ Septynerių metų ginklavimo plano lėšos buvo paskirstytos taip: 106,5 mln. Lt – ginkluotei ir amunicijai, 15 mln. Lt – karo technikai, 23 mln. Lt – karo aviacijai, 15 mln. Lt – naujų pastatų statybai, 10,7 mln. Lt – intendantūros reikmėms, 1,2 mln. Lt – karo sanitarijai ir 3,6 mln. Lt – karo veterinarijai, iš jų 3,34 mln. Lt – arkliams pirkti: Krašto apsaugos ministerijos 1935–1941 metų nepaprastųjų išlaidų sąmatos paskirstymas. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 6.

⁹ 1938 m. lapkričio 1 d. Karo tarybos protokolas. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 11–11 ap. l.

¹⁰ *Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994*. Dokumentų rinkinys. Vilnius, 1998, p. 97–100.

¹¹ 1936 m. gegužės 25 d. pasitarimo Kariuomenės štabe protokolas. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 165, l. 32–32 ap. l.

¹² **Žalys V.** Lietuvos diplomatinės tarnybos ir kariuomenės vadovybės sąveika įtvirtinant Lietuvos valstybingumą 1923–1938 metais // *Lietuvos nepriklausomybei – 80*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 1999, p. 72.

¹³ Operacijų planas Nr. 2 „V+L“. 1937 m. sausio 12 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 994, l. 3–4.

dinis galimo Lenkijos puolimo tikslas būtų pagerinti savo strateginę padėtį kilus eventualiam konfliktui su SSRS arba Vokietija, o galimybės praplėsti savo valstybės teritoriją arba išsikovoti naują prieigą prie jūros laikytos mažai tikėtinomis¹⁴. 1937 m. raporte krašto apsaugos ministrui plk. S. Dirman-tui kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis rašė: „<...> labai sunku prileisti, kad sustiprėjusi Vokietija paliktų jos niekinamai Lietuvai Klaipėdos kraštą. Vokietijos pavojui eliminuoti priemonių nėra. Yra priemonių tik ją nutęsti į tolimesnę ateitį, o tos priemonės yra kiek galima stiprinti savo karinį pajėgumą ir suartėti su valstybėmis ir jų blokais, kurie suinteresuoti Vokietijos pažabojimu.“¹⁵ Svarbiausi veiksniai, darę įtaką tarpukario Lietuvos geopolitinei padėčiai, buvo SSRS, Vokietija ir Lenkija. Šios valstybės, nors ne vienu metu ir nevienodu mastu, kėlė grėsmę Lietuvos teritoriniam vientisumui ir suverenitetui¹⁶. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui bei pasikeitus geopolitinei situacijai 1939–1940 m. jau SSRS tapo eventualia grėsme Lietuvai (nors pastarąjį klausimą dar reiktų atskirai išsiaiškinti), o minėtas operacijų planas Nr. 3 „L“ buvo pakoreguotas ir tapo planu „R“¹⁷.

Nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio Lenkijai karine prasme teko antraeilio priešininko vaidmuo, nors ideologiniu ir propagandiniu požiūriu viešajame diskurse Lenkija laikyta pagrindine grėsme. Nepaisant pakitusios doktrinos karinio planavimo srityje, aktyviai buvo dirbama, kad susiklosčius kritiškai situacijai būtų galima pasipriešinti ir Lenkijos eventualiam kariniam puolimui.

LIETUVOS KARIUOMENĖS GYNYBINIŲ PLANŲ TYRIMŲ APŽVALGA

Kiekviena kariuomenė, atsižvelgdama į valstybės karinę doktriną, rengia karinius planus, kurie gali būti ofenzyviniai arba defenzyviniai. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Lietuva iš esmės ruošėsi tik gynybiniam karui, tad natūralu, kad rengė ir analogiškus – gynybinius – planus. Kai kurie iš jų istoriografijoje gana plačiai išanalizuoti, kai kurie – tik paminėti. Manytume, kad pirmasis į istoriografinę apyvertą tarpukario Lietuvos gynybinių (operacijų) planų elementą įtraukė Vytautas Žalys dar 1988–1990 m., aptardamas ope-

¹⁴ Operacijų planas Nr. 3 „L“. 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, l. 3.

¹⁵ Žalys V. Lietuvos diplomatinės tarnybos ir kariuomenės vadovybės sąveika įtvirtinant Lietuvos valstybingumą 1923–1938 metais // *Lietuvos nepriklausomybei – 80*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 1999, p. 71.

¹⁶ Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. T. 1. Vilnius, 2007, p. 28.

¹⁷ Žalys V. Dėl karinio bendradarbiavimo Baltijos antantės sistemoje (1939–1940 m.) // *Lietuvos istorijos metraštis. 1988 metai*. Vyr. red. V. Merkys. Vilnius, 1989, p. 67, 69.

racijų planą Nr. 1 „V“ ir trumpai užsimindamas apie planą „R“¹⁸. Gynybos planus pristatė Virginijus Liauška, tačiau kai kurie autoriaus teiginiai gana kontroversiški¹⁹. Algimantas Kasparavičius apžvelgė Lietuvos kariuomenės gynybos 1926 m. nuo Lenkijos galimybes ir planus. Analizuodamas pagrindines galimas lenkų puolimo kryptis ir pateikdamas jėgų santykio analizę, jis numatė, kokių veiksmų kairioji Lietuvos vyriausybė planavo imtis valstybės kariniam saugumui stiprinti²⁰. Operacijų planų Nr. 1 „V“ ir Nr. 3 „L“ bendruosius dėsnius, pagrindines gynybos linijas analizavo ir Jonas Vaičėnonis²¹, pateikdamas bendrą valstybės saugumo problemų vaizdą ir kariuomenės mobilizacijos, priedangos planus²². Mokslininkas aptarė ir Lietuvos Baltijos pajūrio gynybos 1934–1940 m. problemas²³. Taip pat gana išsamiai išnagrinėtas 1935 m. suformuotų pasienio apsaugos batalionų (PAB) išdėstymas ir uždaviniai²⁴. Dainius Babilas yra išanalizavę 1926–1928 m. Kauno miesto priešlėktuvinės gynybos planus²⁵. Juozas Algimantas Krištopaitis ir Aušra Rimaitė tyrė tarpukario Lietuvos karinio saugumo problemas, strateginę padėtį, trumpai pristatė operacijų planus „V“ ir „L“ bei mobilizacinius rezervus²⁶. Gintautas Surgailis, aptardamas tarpukario Lietuvos 1-ojo PP istoriją, pristatė ir *Lenkų įsiveržimams stabdyti direktyvą Nr. 1 OP*²⁷. Istoriogra-

¹⁸ Žalys V. Ar rengėsi kariauti su TSRS Pabaltijo valstybės // *Kultūros barai*, Nr. 8 (284), Vilnius, 1988, p. 57–60; Žalys V. Dėl karinio bendradarbiavimo Baltijos antantės sistemoje (1939–1940 m.) // *Lietuvos istorijos metraštis. 1988 metai*. Vyr. red. V. Merkys. Vilnius, 1989, p. 59–77; Žalys V. Ką byloja Lietuvos kariuomenės štabo dokumentai // *Kalba Vilnius*, 1989 m. birželio 23 d.

¹⁹ Liauška V. Lietuviškoji Manerheimo linija // *Kalba Vilnius*, 1989 m. birželio 9 d., Nr. 24, p. 12.

²⁰ Kasparavičius A. Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 metais // *Lietuvos istorijos metraštis. 1993 metai*. Vyr. red. V. Merkys. Vilnius, 1994, p. 64–66.

²¹ Vaičėnonis J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 162.

²² Vaičėnonis J. Defence problems in the Lithuanian Republic in 1934–1939 // *Lavijas kara muzeja gadagrāmata*. T. 7. Sas. J. Ciganovs. Rīga, 2006, l. 153–163.

²³ Vaičėnonis J. Baltijos pakrantės apsaugos problemos pagal Lietuvos kariuomenės modernizavimo 1934–1940 m. planus // *Kardas*. Nr. 1, 2003, p. 35–37.

²⁴ Vaičėnonis J. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m. // *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*. Red. J. Vaičėnonis, S. Dovydaitis. Kaunas, 2002, p. 110–119.

²⁵ Babilas D. Priešlėktuvinės Kauno gynybos planai 1926–1928 m. // *Kauno istorijos metraštis*. T. 5. Red. Z. Kiaupa. Kaunas, 2004, p. 275–291.

²⁶ Krištopaitis J. A., Rimaitė A. *Saugi valstybė: idėja ir tikrovė*. Vilnius, 2004, 176 p.

²⁷ Surgailis G. Pirmasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas 1920–1940 m. // *Karo archyvas*. Vilnius, 2009, p. 80–81.

fijoje buvo apžvelgtas ir operacijų planas Nr. 1 „V“ (Vokietija)²⁸.

Tarpukario Lietuvos kariuomenės planavimo ir karinio saugumo problemas palietė ir Latvijos bei Estijos istorikai. Edgaras Andersonas aptarė Lietuvos gynybinius planus „V“ ir „L“ bendrame Latvijos ir Estijos gynybos strategijos kontekste ir konstatavo, kad jie buvo visai nesuderinti, nes estai planavo gintis pasienyje (palei Narvos upę, Peipaus ir Pskovo ežerus), o latviai ir lietuviai – atsitraukę į krašto gilumą ir palikę tarp trijų kariuomenių neprisidengtus tarpus²⁹. Aivaras Petersonas, analizuodamas tarpukario Latvijos gynybinius „A“ (*Austrumi* – liet. „Rytai“), „D“ (*Dienvidi* – liet. „Pietūs“) ir „K“ (*Kopējais* – liet. „Bendras“) planus, trumpai pristatė ir Lietuvos operacijų planus „V“ ir „V+L“ bei aptarė Lietuvos karinių pajėgų dydį³⁰. Baltijos šalių, taip pat ir Lietuvos gynybinius planus bei galimas jų sąsajas (Latvijos ir Estijos) apžvelgė Estijos karo istorikas Urmas Salo³¹. Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos universitetuose apginta pora magistro darbų, kuriuose nagrinėjamos 1939–1940 m. Lietuvos karinio saugumo ir gynybos problemos³².

LIETUVOS KARIUOMENĖS MOBILIZACIJOS PLANAI

Analizuojant Lietuvos kariuomenės operacijų planus būtina aptarti ir kariuomenės mobilizacijos planus, taip pat jų pokyčius 1938–1940 m. Šiuo klausimu minėtą laikotarpį galima padalyti į tris etapus: 1) iki 1939 m. kovo 14–22 d.; 2) 1939 m. kovas–spalis; 3) 1939 m. pabaiga–1940 m. Pirmuoju laikotarpiu Lietuvos kariuomenę karo atveju po mobilizacijos turėjo sudaryti 4 pėstininkų divizijos, 2 pėstininkų brigados, 3 kavalerijos pulkai, 6 atsargos pėstininkų batalionai, atsargos artilerijos pulkas, 3 atsargos kavalerijos eskadronai, karo aviacijos ir karo technikos daliniai, kariuomenės tarnybos (1 priedas). I–III pėstininkų divizijos (toliau – PD) turėjo būti papildytos iki

---

²⁸ **Jokubauskas V.** Tuščias šūvis: galimybės atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 metais // *Istorija*. T. 73. Ats. red. S. Grigaravičiūtė. Vilnius, 2009, p. 25–36.

²⁹ **Andersons E.** Pabaltijo sąjunga – realybė ar fantomas? *Draugas: mokslas, menas, literatūra*, 1974 m. liepos 13 d. Nr. 162, p. 2; **Andersons E.** *Latvijas Brunotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto, 1983, l. 647–650; **Andersons E.** The Military situation in the Baltic States // *Baltic defence review*. Nr. 6, 2001, Tartu, p. 113–153.

³⁰ **Pētersons A.** *Krustugnis. 60 gadus no tautas slēptais 1940–1945*. Rīga, 2007, l. 60–91.

³¹ **Salo U.** Estimation of Security threats and Estonian defence Planning in the 1930s. // *Acta Historica Tallinnensia*. Nr. 12, Tallinn, 2008, p. 35–74.

³² **Babilas D.** *Lietuvos valstybės gynybos strategija 1939–1940 m. (karinis aspektas)*. Magistro baigiamasis darbas [mašinėraščių VDU bibliotekoje]. Kaunas, 2003, 91 p.; **Jokubauskas V.** *Lietuvos kariuomenės pasirengimas eventualiam karui su Vokietija 1939 m.* Magistro baigiamasis darbas [mašinėraščių KU BRIAI bibliotekoje]. Klaipėda, 2009, 141 p.

karo meto dydžio, o IV PD pagrindą sudarė 3-iasis PP, dislokuotas Kėdainiuose, Raseiniuose ir Seredžiuje. I pėstininkų brigada (toliau – PB) turėjo mobilizuotis Klaipėdoje, Kretingoje ir Plungėje 6-ojo PP pagrindu, o II PB – Kaune, jos pagrindas buvo 2-asis PP. 1939 m. kovo 14 d. Kariuomenės štabas nusprendė mobilizacijos atveju vietoj I PB formuoti V PD (17-asis PP turėjo kurtis Mažeikiuose), o Kaune planuota II PB turėjo būti suformuota kaip III PB (2 priedas). Šiuos planus pakoregavo 1939 m. kovo 22–23 d. įvykiai, kai Vokietijai buvo perduotas Klaipėdos kraštas, dėl to teko perdislokuoti ir kariuomenės dalinius. Taigi iki 1939 m. rudens V PD pulkai turėjo būti mobilizuoti ir dislokuoti Plungėje, Telšiuose, Mažeikiuose, o tarnybos ir kai kurie padaliniai – Varniuose, Radviliškyje, Biržuose, t. y. III PD mobilizacijos teritorijoje. Esminių pokyčių I ir II PD mobilizacijos teritorijose (kur turėjo būti formuojami I, II, IV PD ir III PB) nebuvo³³.

1939 m. pabaigoje–1940 m. pirmoje pusėje iki birželio mėn. Lietuvos kariuomenėje būta rimtų struktūrinių ir dislokacijos pokyčių, o tai neišvengiamai turėjo įtakos ir mobilizacijos planams. 4-asis PP tapo būsimosios V PD pagrindu, keturi batalionai (7-asis ir 9-asis PP), skirti priedangai, mobilizacijos išvengė, nes buvo nevisiškai sukomplektuoti. Be to, buvo manoma, kad priedangos daliniai, net ir gausūs, sustabdyti prieš nepajėgs ir pagrindinių gynybinių pozicijų nepasieks, todėl buvo palikti minimalios būtinos sudėties. Iš likusių 17 batalionų po mobilizacijos turėjo būti sudaryta 15 PP, vienas PP (17-asis) turėjo kurtis giliame užnugaryje (Linkuvoje, Joniškylėje, Pasvalyje) neturėdamas taikos meto kadro, tačiau jam buvo numatytas aprūpinimas ir ginkluotė. 2-asis PP taip pat turėjo mobilizuotis, ateityje jį buvo planuojama paversti motorizuotuoju daliniu. 1-asis PP, nors jį ir sudarė 3 batalionai, mobilizacijos atveju turėjo padidėti ir būti padalytas į du PP. Kadangi pulkas stovėjo Vilniuje, atsargos karius turėjo aprūpinti kiti pulkai, kurie savo rezervo perteklių siųsdavo į sostinę (pagal mobilizacijos planus atsargos karių planuota pašaukti 20 % daugiau nei reikėjo)³⁴.

Mobilizacija turėjo vykti pagal iš anksto parengtus planus ir, pasak gen. št. plk. lt. K. Škirpos, 1926 m. tam būtų prireikę apie 8–10 dienų, be to, būtų kilusi didžiausia sumaištis³⁵. Anot E. Andersono, JAV žvalgybos

³³ Mob. tv. 11 ir 12 Nr. papildomų ir kuriamų kariuomenės dalių ir įstaigų sąrašo papildymai bei pakeitimai, paskelbti nuo 1935 m. rugpjūčio 16 d. iki 1939 m. kovo 13 d. *LCVA*, f. 929, a. 3, b. 848, l. 1–233.

³⁴ Dėl keturių t. m. divizijos štabų kūrimo, 1940 m. vasario 22 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1134, l. 13–14.

³⁵ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 133.

duomenimis, iki 1935 m. Lietuvos kariuomenės minėtų pajėgų mobilizacija turėjo tęstis apie 12 dienų, o vėliau decentralizuotą mobilizaciją planuota atlikti per 24–72 val.³⁶ Tačiau 1930 m. lapkričio 12–15 d. bandomosios mobilizacijos Utenoje metu vieno pėstininkų bataliono mobilizacija truko 84 val.³⁷, t. y. 12 val. trumpiau, nei buvo numatyta (4 paros) mobilizacijos tvarkaraštyje Nr. 8, taigi manyta, kad bandomoji mobilizacija visiškai pavyko³⁸. Iki 1934 m. valstybę parengti karui buvo skirtos 72 val. 1935 m. buvo organizuotos 3 priedangos grupės, kurios, kartu su artilerija ir kavalerijos pulkais, gavusios įsakymą, žygiui turėjo pasirengti per 6, kiti koviniai daliniai – per 30, o tarnybos ir įstaigos – per 48 val.³⁹ Vykstant kariuomenės reformai buvo parengti du mobilizacijos tvarkaraščiai. Pagal 11-ąją mobilizacija turėjo vykti visoje valstybėje vienu metu, ir pėstininkai, ir kavalerija bei artilerija žygiui turėjo pasirengti per 24, o kiti daliniai – per 30 val. Pagal 12-ąją tvarkaraštį turėjo mobilizuotis papildomi daliniai, kautynių daliniai žygiui privalėjo pasirengti per 30, o tarnybos ir įstaigos – per 48 val.⁴⁰ Pasienio apsaugos batalionų mobilizacijai buvo parengtas atskiras (kai kariuomenės mobilizacija dar neskelbiama, bet kyla karo pavojus) mobilizacijos tvarkaraštis Nr. 4. Numatyta, kad visais atvejais pasienio apsaugos batalionų (toliau – PAB) kūrimas turi vykti teritoriniu principu. Pirmiausia buvo rengiamasi pasitelkti pasienio policininkus ir pasienyje esančius šaulių būrius, o iš artimiausių vietų atgabenti tiek, kiek reikia, arklių, vežimų ir pakinktų⁴¹. Po kariuomenės dislokacijos ir mobilizacijos reformų 1937 m. spalio 21–23 d. bandomoji mobilizacija buvo atlikta Kupiškėje, kur mobilizavosi vienas PP ir viena artilerijos grupė. Pėstininkai jau po 29 val., kai buvo paskelbta mobilizacija (spalio 21 d. 15 val.), buvo pasirengę žygiui (spalio 22 d. apie 20 val.), o artilerija – po 33 val. (spalio 22 d. apie 24 val.). Toks mobilizacijos

---

³⁶ **Andersons E.** The Military situation in the Baltic States // *Baltic defence review*. Nr. 6, Tartu, 2001, p. 143.

³⁷ Aukštaičių rinktinės bandomosios mobilizacijos reliacija, 1937 m. gruodžio 23 d. *LCVA*, f. 1373, ap. 1, b. 252, l. 172–192.

³⁸ Bandomosios mobilizacijos Utenoje reliacija, 1939 m. gruodžio 4 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 725, l. 18–18. ap. 1.

³⁹ **Kasparavičius A., Mieliauskas T.** Lietuvos–Lenkijos santykiai ir Lietuvos kariuomenės modernizavimas 1926–1939 metais // *Karo archyvas*. T. 15. Vilnius, 1998, p. 157.

⁴⁰ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 161.

⁴¹ Kariuomenės štabas. III skyrius. 1936 m. sausio 14 d. Nr. 4297. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 848, l. 109.

tempas Kariuomenės štabą tenkino⁴² ir, žinant tarpukario Lietuvos motorizacijos ir komunikacijos galimybes, atrodė didžiausias. 1939 m. rugsėjo 17 d. apie 13.30 val. paskelbus dalinę kariuomenės mobilizaciją, po 20 val. visi karo meto etatai jau buvo užimti, o vėliau atsirado netgi mobilizuotųjų perteklius. Po 30 val. nuo mobilizacijos pradžios (t. y. rugsėjo 18 d. apie 20 val.) dauguma dalinių, jų vadų vertinimu, jau buvo pasirengę žygiui⁴³.

1940 m. pradžioje buvo parengti nauji mobilizacijos tvarkaraščiai. Paskelbus tvarkaraštį Nr. 1, mobilizacija būtų vykusį visoje Lietuvoje, Nr. 2 – atskirose divizionuose, Nr. 3 – taikos meto daliniai turėjo būti papildyti iki karo meto sudėties. Tvarkaraščio Nr. 3 buvo du variantai: „A“ – skirtas Vakarų Lietuvai (II, III ir IV PD), „B“ – Rytų Lietuvai (I ir V PD). Tvarkaraštis Nr. 4 buvo parengtas PAB mobilizacijai organizuoti „senojoje“ Lietuvos teritorijoje (pasienyje su Vokietija ir Suvalkų kraštu – I–VII PAB), Nr. 5 buvo skelbiama oro sekėjų, o Nr. 6 – Intendantūros ir sanitarijos dalinių mobilizacija⁴⁴.

Kariuomenės mobilizacija, siekiant dalinius apsaugoti nuo priešo aviacijos antpuolių, XX a. ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje, remiantis Suomijos ir Estijos pavyzdžiu, buvo decentralizuota. Paskelbus mobilizaciją kariuomenė turėjo rinktis daugiau nei trisdešimtyje mobilizacijos centrų, kuriuos sudarė nuo keliasdešimties tūkstančių (Kaune apie 31 000, Panevėžyje ir Šiauliuose po 11 000) iki keliasdešimties karių. Be to, kai kuriose Lietuvos vietovėse buvo numatyta kurti Intendantūros sandėlius, kurie turėjo rūpintis provizijos iš gyventojų rinkimu. Mobilizacijos centrai buvo įkurti toliau nuo Lenkijos ir Vokietijos sienų, dauguma atsargos karių turėjo rinktis vietovėse tarp Dubysos ir Šventosios upių⁴⁵.

Latvijoje mobilizacija turėjo vykti labiau centralizuotai ir lėčiau, remiantis ne teritoriniu, o „politiniu“ principu – planuota mobilizuoti tik patikimus atsargos karius⁴⁶. Daliniai turėjo kurtis stambiuose mobilizacijos centruose,

⁴² Aukštaičių rinktinės bandomosios mobilizacijos reliacija. 1937 m. gruodžio 23 d. *LCVA*, f. 1373, ap. 1, b. 252, l. 172–192.

⁴³ 1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija. 1940 m. gegužės 4 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 547, l. 4, ap. l. 17.

⁴⁴ Kariuomenės mobilizacijos reikalai. 1940 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 29–31.

⁴⁵ **Jokubauskas V.** Tuščias šūvis: galimybės atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 metais // *Istorija*. T. 73. Ats. red. S. Grigaravičiūtė. Vilnius, 2009, p. 27–28.

⁴⁶ Atsargos divizija, skirta papildyti kariais likusias septynias PD, atsargos karius į pulkus Rygoje, Ventspilyje ir Liepojoje turėjo siųsti tik iš politiškai patikimų regionų (Kuršo, Žiemgalos ir Rygos miesto): **Kuzmins, V.** *Latvijas brunoto spēku aizsardzības plāni. 1939. g. rudens. 1940. g. vasara*. Magistro baigiamasis darbas [mašīnraštis Latvijos universiteto bibliotekoje]. Ryga, 2002, l. 48–50.

Rygoje planuota mobilizuoti trečdalių visų PP (8 iš 24)⁴⁷. Lietuvoje tik Kaune numatyta mobilizuoti 3 PP (iš planuotų 17 PP, t. y. 17,6 %), visi kiti 14 PP turėjo mobilizuotis kituose miestuose. Mobilizacija Latvijoje turėjo trukti ilgiau: apie 50 % dalinių privalėjo pasirengti per 48 val., o likusieji – per 4–5 dienas⁴⁸.

Dėl geopolitinės padėties Lietuvoje saugaus užnugario nebuvo. Visa šalis laikyta „operaciniu ruožu“, o pramonei ir atsargoms telkti labiausiai tiko Joniškis, Šiauliai, Radviliškis, Panevėžys ir Rokiškis. Konstatuota, kad karo meto gamybos išsivystymo lygis Lietuvos sąlygomis „nėra esminis reikalas“, jog karo atveju organizuoti jos nebus įmanoma, todėl reikės verstis naudojant tik turimas atsargas⁴⁹. Steigti karo pramonės centrus Lietuvoje dėl nedidelės teritorijos⁵⁰ buvo neperspektyvu, nes galimybės kilus karui jais naudotis būtų buvusios ribotos⁵¹. Pagrindinės Lietuvos pajėgos pagal „L“ ir „V“ planus turėjo telktis už pagrindinių gynybos linijų tarp Dubysos–Ventos ir Nevėžio–Mūšos upių, kur buvo įrengta daugiausiai slaptų aerodromų

⁴⁷ I PD štabas, 1-asis ir 2-asis PP, 1-asis AP – Liepoja; II PD štabas, 4-asis ir 5-asis PP, 2-asis AP – Ryga, 16-asis PP – Krustpilis; III PD štabas, 13-asis PP – Gulbenė, 7-asis PP – Aluksnė, 9-asis PP – Rezeknė, 3-iasis AP – Krustpilis; IV PD – Daugpilis; V PD štabas, 8-asis PP, 5-asis AP – Cėsis; VI PD – Ryga, VII PD štabas, 19-asis PP ir 7-asis AP – Jelgava, 20-asis PP – Ryga, 21-asis PP – Tukumas; tankų pulkas – Ryga, KP ir Raitosios artilerijos baterija – Daugpilis, Atskirasis kavalerijos divizionas – Jelgava, 5 šarvuoti traukiniai – Daugpilis, I dviratinių batalionas – Cėsis, II – Ryga, III – Ventspilis. Be to, pakrančių apsaugos (krašto) AP, Daugavgrīva, zenitinės AP, inžinierių pulkas, karo aviacijos pulkas, karo laivynas: **Salo U.** *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal*. Magistro baigiamasis darbas [PDF]. Tartu, 2005 [žiūrėta 2010 08 20]; <http://www.hot.ee/laanemk6/EESTI_KV_Valmisolek_sojaks39_aastal.pdf>. p. 309–311.

⁴⁸ Pasienyje su SSRS buvę 7-asis, 9-asis, 10-asis ir 11-asis PP žygiui turėjo pasirengti per 3–5 val., likusieji III ir IV PD daliniai – per 20–40 val., I PD – per 16–36 val., II PD – per 20–36 val., V PD – per 48 val., VI PD – per 60–100 val., VII PD – per 36–72 val. Tokie mobilizacijos tempai buvo per lėti ketvirtojo dešimtmečio sąlygomis, tačiau karo su Vokietija atveju, pastarajai pirmą užpuolus Lietuvą, tikėtasi, kad Lietuvos pajėgos pajėgs sulaikyti vermachtą kelerą dienų ir Latvijos kariuomenė spės mobilizuotis ir susitelkti reikiamomis kryptimis. SSRS puolimo atveju planuota, kad dėl prastos pasienio infrastruktūros Latgaloje Raudonoji armija galės pulti tik siaurais barais palei kelius ir latvių priedangos pajėgos jas trumpam sulaikys ir laimės laiko pagrindinių pajėgų mobilizacijai atlikti: **Kuzmins V.** Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas un aizsardzības plāni 1939. gada beigās–1940. gada sākumā // *Militārais apskats*. Red. K. Krēšlīņš. 2009, Nr. 3/4, l. 49–56.

⁴⁹ Kariuomenės štabo III 1937 m. gegužės 24 d. kariuomenės tiekimo viršininkui. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 49–49 ap. l.

⁵⁰ Iš Lydos karo lėktuvai Kauną galėjo pasiekti per 27 min., o Šiaulius – per 51 min.: **Tarvydas S.** *Geopolitika // Lietuvos geopolitika*. Sud. S. Vaitiekūnas. Vilnius, 1991, p. 273.

⁵¹ **Šimkus A.** Valstybė ir ekonominiai klausimai taikos ir karo metu // *Mūsų žinynas*. 1936, Nr. 140, p. 412.

(aikštelių), pastatytos Linkaičių ginklų dirbtuvės, taip pat buvo svarbūs geležinkelio mazgai – Šiauliai ir Radviliškis.

Mobilizacijos planai kito atsižvelgiant į kintančią geopolitinę ir vidaus padėtį. Jie nuolatos buvo tobulinami, tačiau teritorinis mobilizacijos principas, kurio laikytis pradėta XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje, išliko, nes tai leido kiek įmanoma greičiau mobilizuoti ir apsaugoti nuo gausių priešų aviacijos anskrydžių ir sunaikinimo pajėgas.

LIETUVOS KARIUOMENĖS MOBILIZACINIS KARIŲ REZERVAS

1939 m. vienas pirmųjų Lietuvos geopolitikų Stanislovas Tarvydas rašė: „Valstybės ginkluotųjų jėgų dydis turi atitikti tuos interesus, kuriuos ji rengiasi kare ginti. Didžiosios valstybės turi didelius interesus. Jos turi turėti dideles kariuomenes. Mažosios valstybės gina kuklesnius interesus, jų ir kariuomenės gali būti mažesnės. Tikras valstybės saugumas nepriklauso nuo to, ar ji yra didelė, ar maža, bet tik nuo to, ar jos ginkluotosios pajėgos suderintos su jos interesų dydžiu, ar ji yra gerai kariškai organizuota, ar jos kovotojai yra narsūs ir didžios moralės.“⁵² Aptariant mobilizuotos Lietuvos kariuomenės, arba ginkluotųjų pajėgų, dydį (karo atveju turėjo būti pasitelkti ir šauliai bei VRM pavaldūs pasienio policininkai), verta pažymėti, kad skirtingi autoriai nurodo nevienodą karių skaičių – nuo 125 433⁵³ iki 150 000⁵⁴. Tačiau dėl lėšų stygiaus Lietuva negalėjo į reguliariąją kariuomenę mobilizuoti visų karo tarnybai tinkamų 250 000–300 000 vyrų, o tik apie 130 000, kuriuos būtų įstengusi apginkluoti⁵⁵. Latvijos istorikas Edgaras Andersonas nurodė, jog teoriškai Lietuva galėjo mobilizuoti 250 000 vyrų, bet dėl ginkluotės stokos buvo pašaukta 120 000–135 000⁵⁶, o karo metu kariuomenę turėjo sudaryti penkios pėstininkų divizijos ir dvi kavalerijos brigados⁵⁷. Henris L. Gaidis taip pat teigia, kad mobilizuotoje kariuomenėje turėjo būti apie 120 000 vyrų, nors autorius kiek kontroversiškai nu-

⁵² Tarvydas S. Geopolitika // *Lietuvos geopolitika*. Sud. S. Vaitiekūnas. Vilnius, 1991, p. 313.

⁵³ Vaičėnionis J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004, p. 32.

⁵⁴ Surgailis G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*. Vilnius, 1998, p. 28.

⁵⁵ Vaičėnionis J. Defence problems in the Lithuanian Republic in 1934–1939 // *Latvijas kara muzeja gadagrāmata*. T. 7. Sas. J. Ciganovs. Rīga, 2006, l. 161.

⁵⁶ Andersons E. *Latvijas Bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto, 1983, l. 647.

⁵⁷ Andersons E. Pabaltijo sąjunga – realybė ar fantomas? // *Draugas: mokslas, menas, literatūra*. 1974 m. liepos 13 d., Nr. 162, p. 2.

rodo pėstininkų ir artilerijos pulkų skaičių⁵⁸. Minėtas skaičius sutampa su brg. gen. Stasio Raštikio atsiminimuose nurodytu, todėl greičiausiai iš ten ir yra paimtas⁵⁹. Kritiškai tenka vertinti *Lietuvių enciklopedijoje* nurodytą 200 000 karių skaičių, kuris po 1990 m. pateko į istoriografinę apyvertą. Tokio dydžio kariuomenei Lietuva neturėjo ne tik sunkiosios ginkluotės, bet ir šautuvų, be to, sunku įsivaizduoti, kokio dydžio turėjo būti nurodytos 4 PD ir 2 PB⁶⁰. Tenka pažymėti, kad analogiškas 200 000 karių skaičius (pažėgų dydis), remiantis užsienio kariniais leidiniais, nurodomas ir tarpukario Lietuvos periodikoje⁶¹. Remiantis 1939 m. liepos 7 d. Kariuomenės intendantūros duomenimis apie mobilizuotos kariuomenės aprūpinimą duona įgulose, galima teigti, kad pagal tvarkaraštį Nr. 12 visuotinės mobilizacijos atveju kariuomenė įgulose turėjo padidėti iki maždaug 122 400 karių. Planuota, kad iš 20 % papildomai, nei numatyta karo meto etatų sąrašuose, pašauktų atsargos karių atvyks apie pusė, t. y. 10 %⁶². Pastaroji prielaida buvo tiksli, nes 1939 m. rugsėjo 17 d. Lietuvoje paskelbus dalinę mobilizaciją, į karinius dalinius neatvyko tik apie 10,17 % planuoto atsargos karių skaičiaus⁶³. Tačiau dalis Lietuvos kariuomenės buvo mobilizuota pagal tvar-

⁵⁸ Nurodoma, kad kariuomenėje turėjo būti 19 PP, 12 PAB, 4 AP ir 3 KP: **Gaidis L. H.** *A History of The Lithuanian Military Forces in World War II 1939–1945*. Chicago, 1998, p. 18.

⁵⁹ Anot brg. gen. S. Raštikio, Lietuva galėjo mobilizuoti iki 250 000 vyrų, tačiau karo atveju į kariuomenę buvo planuojama pašaukti tik 120 000–135 000: **Raštikis S.** *Įvykiai ir žmonės*. T. 3. Kaunas, 1996, p. 301.

⁶⁰ Minėtus 200 000 padalijus iš 16 PP (tai – 4 PD ir 2 PB ekvivalentas) gaunama 12 500 karių, kurie beveik galėtų sudaryti divizioną, o ne pulką: *Lietuvių enciklopedija*. T. 15. Vilnius, 1991, p. 110.

⁶¹ Remiantis *Deutsche Wehr* 1934 m. informacija, kuri buvo perspausdinta *Karde*, Lietuvos kariuomenę taikos metu sudarė 18 000 karių, o karo metu – 200 000: Mūsų ir kaimynų kariuomenės 1934 m. sausio mėn. *Kardas*, 1934, Nr. 4, p. 79; 1936 m. *Karde*, remiantis *Kreuz Zeitung*, rašoma, kad Lietuvos taikos meto kariuomenę sudarė 22 000, o karo meto – 200 000 karių: *Kas pradėjo ginklavimosi lenktynes?* // *Kardas*, 1936, Nr. 6, p. 171.

⁶² I PD teritorijoje turėjo mobilizuotis apie 37 700, II PD – 43 300, III PD – 41 400 karių. 46 įgulose apie 28 900 karių turėjo būti taikos metu, o apie 93 500 planuota pašaukti. Apie 89 000 karių buvo numatyta skirti į kautynių dalinius: Mobilizuojamos kariuomenės aprūpinimo duona lentelė (pagal mob. tvarkaraštį Nr. 12), 1939 m. liepos 7 d. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 209, l. 54–58; 1938 m. kovo mėn. duomenimis, panašus skaičius karių – 122 600 – turėjo būti mobilizuotas 33 įgulose, apie 8 400 iš jų buvo numatyta pašaukti kaip 10 % planuotų „viršlimitinių“: Mobilizuojamos kariuomenės aprūpinimo duona lentelė (pagal mob. tvarkaraštį Nr. 12), 1938 m. kovas. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 209, l. 15–17.

⁶³ Buvo planuota pašaukti 1 871 karininką ir 72 867 karius, šaukimo lapeliai buvo įteikti 1 798 karininkams ir 63 582 kariams, dėl gyvenamosios vietos pakeitimo, ligos, mirties, įkalinimo ar nežinomų priežasčių šaukimo lapelių nepavyko įteikti 73 karininkams ir 9 285 kariams, tačiau į paskyrimo vietas atvyko daugiau nei buvo įteikta šaukimų – 2,68 %, 1 852 karininkai ir 65 282 kariai (atvykusiųjų skaičius apytikslis, nes Vilkaviškio apskrities, iš kurios buvo planuota pašaukti 68 karininkus ir 4 191 karį, komendantas nepateikė duomenų, tik konstatavo, kad atvyko dauguma): Apskričių mobilizacijos vykdymo žinios, 1939 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 560, l. 3–177.

karaštį Nr. 4, t. y. pasienio apsaugos batalionai ir juos papildyti numatyti kariai į minėtą Intendantūros planą neįtraukti. 1939 m. vieną PAB turėjo sudaryti 25 karininkai, 898 kariai ir 132 arkliai⁶⁴, taigi visuose 12 PAB turėjo būti 11 076 vyrai (300 karininkų ir 10 776 kariai). Sudėję mobilizuojamų ir pagal abu tvarkaraščius (Nr. 4 ir Nr. 12) numatytų karių skaičių, gauname maždaug 133 500 vyrų kariuomenę.

Lietuvos kariuomenės pėstininkas. *Kardas*, 1936 m.

Gen. št. plk. Kazio Škirpos pateiktais duomenimis, 1932 m. Lietuvoje buvo 386 505 20–45 m. vyrai. Taip pat teigiama, kad „atmetus“ apie 20 % tarnybai netinkamų asmenų, kurie būtų nuo jos atleisti arba jos vengtų, lieka 309 200 vyrų⁶⁵. Kai kurių karininkų žiniomis, 1935 m. Lietuvoje buvo apie 300 000 mobilizuotinų vyrų (12,2 % visų gyventojų)⁶⁶, o 1937 m. – 382 822 (15,145 % gyventojų) karo tarnybai tinkami vyrai⁶⁷. Remiantis Italijos kariuomenės pavyzdžiu teigta, kad 1937 m. Lietuvoje

⁶⁴ Kariuomenės intendantūra, 1939 m. rugsėjo 14 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 449, l. 116.

⁶⁵ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas // *Karo archyvas*. T. 21. Vilnius, 2006, p. 345–346.

⁶⁶ **Baltrušis J.** Maisto produktų išteklių Lietuvoje karo perspektyvoje. *Mūsų žinynas*. 1935, t. 28, Nr. 122, p. 461.

⁶⁷ 83 695 naujokų rezervas (jaunuoliai nuo 18 iki 21 m.), 117 651 I rūšies ir 53 457 II rūšies atsargos kariai, apsaugoje 44 019 vyrų: Gen. št. plk. lt. Šova, Kaip tobulintina mūsų kariuomenės organizacija, 1937 m. *LCVA*, f. 929, ap. 2, b. 1047, l. 9, 13.

tuometu gyveno 2 526 535 gyventojai, teoriškai buvo galima į kariuomenę mobilizuoti apie 20 % populiacijos, t. y. 505 000 vyrų. Tačiau dėl prastės gyventojų sveikatos būklės, didesnio mirtingumo ir antropologinio tipo ypatumų (ūgio, svorio) bei trumpesnio šaukiamojo amžiaus tokio skaičiaus vadovybė negalėjo mobilizuoti. Lietuvoje karo prievolę taikos metu turėjo atlikti 21–45 m. (šauk. amžiaus diapazonas – 24 m.), karo metu – 18–45 m. (šauk. amžius – 27 m.), o Italijoje – 18–55 m. (šauk. amžius – 37 m.) vyrai⁶⁸. Estijoje kariuomenės atsargoje ir apsaugoje vyrai buvo iki 55 m., o inteligentai – iki 60 m.⁶⁹, Suomijoje – iki 60 m.⁷⁰, Latvijoje – iki 50 m., o karo valdininkai – iki 55 m.⁷¹ Vokietijoje karių rezervą sudarė vyrai iki 45 m., o Rytų Prūsijoje – iki 55 m.⁷² Prancūzijoje į armiją pirmą kartą taip pat buvo šaukiami 21 m. jaunuoliai, karo prievolinkai jie būdavo 28 metus, t. y. iki 49 m. imtinai⁷³. Lenkijoje karo prievolę vyrai nuo 21 iki 50 m. turėjo atlikti per 29 metus⁷⁴. Taigi Lietuvoje atsargoje vyrai būdavo trumpiausiai, o tai savaime mažino ir atsargos karių skaičių, tačiau šalis dėl ribotų materialinių išteklių poreikio didinti jų skaičiaus neturėjo, nes karo atveju paprasčiausiai nebūtų įstengusi visų apginkluoti.

1923 m. surašymo duomenimis, Lietuvoje 18–44 m. amžiaus vyrai sudarė apie 38 % visos vyrų populiacijos. 1937 m. gruodžio 31 d. Lietuvoje gyveno 2 549 668 gyventojai, iš jų – 1 228 579 vyrai, 18–44 m. amžiaus – apie 467 000⁷⁵. Kiti autoriai nurodo, kad Lietuvoje tuo metu gyveno 500 000

⁶⁸ Gen. št. plk. A. Šova. Kariuomenės organizacija, 1939 m. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 243, l. 4.

⁶⁹ Atsargos kariai buvo skirstomi į 3 grupes: I grupei priklausė vyrai iki 45 m., jau atlikę privalomąją karo tarnybą, II grupei – 30–45 m. vyrai, netarnavę kariuomenėje, III – 17–30 m. vyrai, tarnybai tinkami, bet dar netarnavę: Estijos kariuomenė, 1938 m. liepos 1 d. *LCVA*, f. 929, ap. 2, b. 1062, l. 20–21.

⁷⁰ Suomijoje karo tarnybai tinkamai buvo laikomi 17–60 m. vyrai, į tikrąją karo tarnybą sumiai buvo šaukiami 21 m., po 350 dienų tarnybos iki 40 m. likdavo I rūšies atsargoje, II rūšies atsargoje: 1) kariuomenėje tarnavę 41–60 m. vyrai, 2) nuo karo tarnybos atleisti, bet jai tinkami, 3) 17–21 m. vyrai ir tie, kurių tarnybos laikas buvo atidėtas: Suomijos kariuomenė, 1939 m. rugpjūčio 28 d. *LCVA*, f. 929, ap. 2, b. 10 l. 9–10.

⁷¹ Latvijoje karo prievolę turėjo atlikti 17–50 m. vyrai, iki 55 m. karo valdininkai, atsargoje buvo vyrai iki 40 m., apsaugoje – iki 50 m.: Latvijos kariuomenė, 1938 m. *LCVA*, f. 929, ap. 2, b. 1065, l. 12.

⁷² Vokietijos karinė veikla 1939 m., 1940 m. gegužės 1 d. *LCVA*, ap. 2, b. 1084, ap. l. 18.

⁷³ 3 m. prancūzai buvo nuolatinės parengties atsargoje, 16 m. – I rūšies, 8 m. – II rūšies atsargoje: *История западноевропейских армий*. Ред. В. А. Золотарев. Москва, 2003, с. 173–174.

⁷⁴ *Jurga T. Oborona Polski 1939*. Warszawa, 1990, s. 43.

⁷⁵ 18–19 m. – apie 4,82 %, 20–44 m. – 33,25 % visos vyrų populiacijos (bendrai – 38,07 %): *Lietuvos statistikos metraštis. 1937*. Kaunas, 1938, p. 13–16.

karo tarnybai tinkamų vyrų⁷⁶.

Lietuvos šaulių sąjungos nariai parado metu. *Kardas*, 1939 m. (V. Augustino nuotrauka)

Vertinant visas 1938–1940 m. Lietuvos ginkluotąsias pajėgas būtina atkreipti dėmesį ir į šaulius, pasienio ir viešosios tvarkos policininkus, kurie turėjo, jei ne fronte ar prieš užnugaryje, tai bent savame užnugaryje, vykdyti svarbias apsaugos ir tvarkos palaikymo funkcijas. Aptariamuoju laikotarpiu Lietuvoje buvo apie 3 500 pasienio policininkų⁷⁷. 1939 m. spalį viešojoje, geležinkelių ir rezervo policijoje tarnavo 2 903 pareigūnai⁷⁸. 1935 m. Lietuvos šaulių sąjungoje (LŠS) buvo 33 276 nariai, iš jų 24 976 – rikiuo-

⁷⁶ A. Kasparavičius ir T. Mieliauskas teigia, kad 1939 m. „karinei prievolei priklausė ir jai buvo tinkamų 500 000, t. y. 20 % visų Lietuvos gyventojų“: **Kasparavičius A., Mieliauskas T.** Lietuvos–Lenkijos santykiai ir Lietuvos kariuomenės modernizavimas 1926–1939 metais // *Karo archyvas*. T. 15. Vilnius, 1998, p. 157; Analogišką skaičių nurodo ir H. L. Gaidis: **Gaidis L. H.** *A History of The Lithuanian Military Forces in World War II 1939–1945*. Chicago, 1998, p. 18; J. A. Krištopaitis ir A. Rimaitė rašo, kad Lietuvoje paskelbus visuotinę mobilizaciją kariuomenę planuota padidinti iki 150 000 karių, tinkamų karo tarnybai vyrų Lietuvoje buvo 500 000, o mobilizacinį rezervą sudarė apie 120 000 karių: **Krištopaitis J. A., Rimaitė A.** *Saugi valstybė: idėja ir tikrovė*. Vilnius, 2004, p. 96.

⁷⁷ **Raštikis S.** *Įvykiai ir žmonės*. T. 3. Kaunas, 1996, p. 299.

⁷⁸ **Mančinskas Č.** *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 1998, p. 24–25.

tės kariai, organizacija turėjo 7 371 šautuvą ir 32 kulkosvaidžius⁷⁹. Buvęs kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis atsiminimuose mini, kad 1939 m. Lietuvoje buvo 55 000 rikiuotės šaulių⁸⁰. Kaip teigia Arvydas Pociūnas, tuo metu LŠS priklausė 13 731 šautuvas, 89 kulkosvaidžiai ir 316 pistoletų⁸¹. 1939 m. balandžio mėn. duomenimis, organizacija turėjo 14 587 šautuvus ir karabinius, 255 lengvuosius ir 1 sunkųjį kulkosvaidžius, 316 pistoletų, 3 056 granatas, 464 kardus⁸². Vytenis Statkus nurodo, kad 1940 m. LŠS buvo 42 000 rikiuotės šaulių, apie 15 000 moterų šaulių ir apie 5 000 šaulių rėmėjų⁸³. 1940 m. pradžioje LŠS tarnavo 48 107 rikiuotės šauliai, sąjunga turėjo 27 478 šautuvus, 378 lengvuosius kulkosvaidžius, 3 160 pistoletų, 3 504 granatas, 3 241 468 šovinius⁸⁴. Tam tikras skaičius šaulių mobilizacijos metu galėjo būti pašaukti į reguliariosios kariuomenės dalinius, šauliai sudarė ir dalį PAB. Pavyzdžiui, 1938 m. II PD teritorijoje tarnavo 13 098 rikiuotės šauliai, iš jų 6 510 po mobilizacijos turėjo likti rinktinėse: 1 861 šaulys – saugoti įvairių objektų, o 4 504 – atlikti taktines užduotis⁸⁵. Turėtais ginklais 1940 m. LŠS galėjo apginkluoti apie 31 000 vyrų, nors kariuomenės sandėliuose buvo pakankama šautuvų atsarga⁸⁶. Aprūpinus kariuomenę, buvo galima ir visus šaulius apginkluoti, jų nemobilizuojant. J. Vaičenonis nurodo, kad kariuomenė buvo pasirengusi mobilizuoti ir aprūpinti gana gerais

⁷⁹ **Vaičenonis J.** Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m. // *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*. Red. J. Vaičenonis, S. Dovydaitis. Kaunas, 2002, p. 117.

⁸⁰ **Raštikis S.** *Ivykiai ir žmonės*. T. 3. Kaunas, 1996, p. 299.

⁸¹ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 m. // *Mokslas ir technika*. 1993, Nr. 4, p. 30.

⁸² 1939 m. balandžio 14 d. rašto Nr. 332 priedas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1024, l. 23.

⁸³ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 772.

⁸⁴ Iš 48 107 šaulių 19 067 buvo I rūšies, 8 902 – II rūšies iki 45 m. atsargos kariai, 16 448 – kariuomenėje netarnavę iki 45 m. vyrai, 3 372 – kariuomenėje tarnavę ir netarnavę daugiau negu 45 m. šauliai. LŠS tuo metu reikėjo dar apie 19 000 šautuvų, 1 000 lengvųjų kulkosvaidžių, 1 mln. šovinių ir 5 000 granatų: Dėl LŠS vado rašto Nr. 1378. 1940 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 591, ap. l. 43; 1940 m. balandžio mėn. LŠS 22 rinktinėse buvo 872 padalinių vadai, iš jų 404 karininkai, 192 viršilios ir puskarininkiai, 105 grandiniai ir eiliniai, 171 kariuomenėje netarnavęs vyras: LŠS vado 1940 m. balandžio mėn. raportas kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1097, l. 29–30.

⁸⁵ Šaulių rinktinėse skaičius: I Kauno – 2 264, V Trakų – 1 527, VIII Vilkaviškio – 1 749, IX Seinų – 1 530, XIV Marijampolės – 2 182, XVII Šakių – 1 357 ir XIX Alytaus – 2 264: II PD plote esančių šaulių rinktinių panaudojimo plano santrauka. 1940 m. vasario 14 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1154, l. 2.

⁸⁶ 1940 m. liepos 1 d. kariuomenė turėjo 137 500 *Mauser* ir 10 000 kitų sistemų šautuvų ir karabinių. Kariuomenei pagal etatus reikėjo 100 825 šautuvų, likutis – 36 675 *Mauser* (bendrai – 46 675) šautuvai: Ginklavimo turto stovio žinios. 1940 m. liepos 1 d. *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 11.

ginklais 150 000–160 000 karių⁸⁷. Tad Lietuvos ginkluotąsias pajėgas būtų sudarę apie 6,2–6,6 % Didžiosios Lietuvos gyventojų. Kariuomenės dydį lėmė ne atsargos karių, o ginkluotės stygius⁸⁸.

Visi vyrai, Lietuvos Respublikos piliečiai, tinkami tarnauti pagal sveikatos būklę, sulaukę 21 m., turėjo atlikti 18 mėn. trukmės privalomąją karo tarnybą. Po jos buvo paliekami atsargoje: I rūšies atsargos kariai – iki kalendorinių metų, kuriais jiems sueis 35-eri, pabaigos, II rūšies – iki metų pabaigos, kuriais jiems sueis 45-eri. Vyrai, kurie kariuomenėje netarnavo arba tarnavo trumpiau nei 6 mėn., bet pagal sveikatos būklę tiko karo tarnybai, iki 45 m. buvo rezerve (apsaugos kariai). Jie taip pat buvo skirstomi į dvi rūšis: I rūšis – tinkami rikiuotės tarnybai, II – tinkami, bet ne rikiuotės tarnybai⁸⁹. Kaip Lietuvoje kito atsargos karių skaičius, galime spręsti iš pateiktų duomenų: 1926 m. buvo 966 atsargos karininkai ir 74 932 atsargos kariai⁹⁰. 1934 m. – 146 822 atsargos kariai, iš jų 104 102 – I rūšies (1899–1913 m. gim.), 17 147 – I rūšies, išleisti „sąlyginių atostogų“, 25 573 – II rūšies atsargos kariai⁹¹, be to, 3 200 atsargos ir 1 310 tikrosios tarnybos karininkų⁹², o kariuomenėje tarnavo dar apie 17 000 karių⁹³. 1937 m. gruodžio 1 d. duomenimis, į Lietuvos kariuomenės apskaitą buvo įtraukti 125 604 I rūšies (1902–1918 m. gim.) atsargos kariai⁹⁴, 1940 m. – 122 823 (1905–1920 m. gim.) I rūšies, 38 623 (1901–1904 m. gim.) ir 37 251 (1895–1900 m. gim.) II rūšies atsargos kariai, iš viso 198 697 vyrai (3 priedas)⁹⁵. 1940 m. rugpjūtį Lietuvoje buvo 3 569 atsargos karininkai⁹⁶. Iš viso 1940 m. valstybė turėjo apie 202 000 mobilizacijai parengtų atsargos karininkų ir karių. Be to, vertėtų pridėti reguliariosios kariuomenės karius (apie 24 000) bei dalį jau anksčiau minėtų šaulių – 19 820, kurie nebuvo tarnavę kariuomenėje arba buvo vyresni nei 45 m., todėl nepriklausė atsargos

⁸⁷ **Bratikas L.** Žvilgsnis į svarbiausius Lietuvos kariuomenės žingsnius // *Kardas*. 2008, Nr. 6, p. 17.

⁸⁸ **Raštikis S.** *Kova dėl Lietuvos*. T. 1. Vilnius, 1990, p. 325.

⁸⁹ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 538. Kaunas, 1936 m. birželio 30 d., p. 5, 7.

⁹⁰ Vyriausiojo štabo viršininko 1926 m. liepos 27 d. raportas krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 536, l. 5, 13.

⁹¹ Atsargos kareivių ataskaitos žinios. 1934 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 413, l. 54–56.

⁹² **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas // *Karo archyvas*. T. 22. Vilnius, 2007, p. 393; 399; 411–418.

⁹³ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. // *Karo archyvas*. T. 17. Vilnius, 2002, p. 166.

⁹⁴ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940). Vilnius, 2004, p. 32.

⁹⁵ Atsargos kareivių žinios. 1940 m. rugpjūčio 1 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 644, l. 1–46, 83–88.

⁹⁶ Karininkų sudėties žinios. 1940 m. rugpjūtis. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 646, l. 24.

karių kategorijai, bet kariškai buvo parengti, taip pat apsaugos rezervą, t. y. kariuomenėje netarnavusius, bet tarnybai tinkamus vyrus.

Nuo 1935 m., kai buvo pradėti šaukti 1914 m. ir vėliau gimę vyrai, Lietuvos kariuomenė pajuto šauktinių stygių, kuris atsirado dėl Pirmojo pasaulinio karo metu susidariusios demografinės „duobės“. Pagal planą kariuomenei kasmet reikėjo 16 400 naujokų, o 1914 m. buvo gimęs 18 461 berniukas⁹⁷, 1915 m. D. Lietuvoje gimė 18 843 berniukai, 1916 m. – 16 925, 1917 m. – 15 183, 1918 m. – 15 633, 1919 m. – 19 515, 1920 m. – 22 321, 1921 m. visoje Lietuvoje – 26 736, 1922 m. – 30 149⁹⁸. 1938 m. į kariuomenę buvo pašaukti 12 495 vyrai (iš jų 11 253 į rikiuotės ir 1 242 į ne rikiuotės tarnybą), arba 77,34 % visų atvykusiųjų (15 991) į karo prievolės komisijas. Į sąrašus 1939 m. buvo įrašytas 18 471 vyras, tačiau 2 480 (13,09 %) iš jų neatvyko arba buvo išbraukti iš sąrašų⁹⁹. Remiantis kitais duomenimis, 1939 m. į kariuomenę buvo pašaukta 11 730 vyrų (iš jų 9 959 į rikiuotės ir 1 771 į ne rikiuotės tarnybą), arba 79,48 % visų atvykusiųjų (14 745) į karo prievolės komisijas. Į sąrašus 1939 m. buvo įrašyti 17 695 vyrai, tačiau 2 950 (16,67 %) iš jų neatvyko arba buvo išbraukti iš sąrašų¹⁰⁰. Nors ir ankstesniais metais į kariuomenę buvo šaukiama ganėtinais mažai vyrų¹⁰¹, 1940 m. planuota pašaukti tik 13 000 naujokų. Todėl kariuomenėje buvo daug pakartotinai pašauktų karių, kai kurie jų tarnavo jau trečius metus. Nuolatinio apie 6 000, arba 25 %, šauktinių karių trūkumo turėjo nebesijausti 1942–1943 m. pradėjus šaukti 1921–1922 m. gimusiuosius¹⁰². 1938–1939 m. Lietuvos kariuomenėje tikrosios karo tarnybos karių (šauktinių) buvo apie 18 000–19 000¹⁰³, nors pagal tuometę etatų ir komplektavimo tvarką turėjo

⁹⁷ Dabartinės kariuomenės taikos meto būklė. 1940 m kovo 15 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 591, l.

⁹⁸ *Lietuvos statistikos metraštis 1924–1926 m.* Kaunas, 1927, p. 30.

⁹⁹ 1938 m. naujokų ėmimo apyskaita. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 529, l. 1–2.

¹⁰⁰ 1939 m. naujokų ėmimo apyskaita. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 557, l. 1–2.

¹⁰¹ 1929 m. į kariuomenę buvo pašaukti 8 676 vyrai, 1930 m. – 10 597, 1931 m. – 10 119; Žinios įkadrui naujokų, 1933 m. kovo 8 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 393, l. 7; 1932 m. – 10 861 vyras: 1932 m. į kariuomenę priimtų naujokų žinios, 1933 m. kovo 7 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 393, l. 27; 1933 m. šauktinių sąrašuose buvo 28 784 vyrai, pavasarinio šaukimo metu paimti 5 508, o rudenį – 5 500 jaunuolių: Vidaus reikalų ministerija. 1933 m. liepos 29 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 393, l. 208; 1933 m. pavasario naujokų įkadravimo suskirstymas. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 393, l. 61; 1933 m. rudens naujokų įkadravimo suskirstymas. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 393, l. 210.

¹⁰² Kariuomenės štabo III skyriaus samprotavimai klapėdiečių karo prievolės reikalu. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 562, l. 9–11; Dabartinės kariuomenės taikos meto būklė, 1940 m. kovo 15 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 21.

¹⁰³ **Vaičionis J.** Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. // *Karo archyvas*. T. 17. Vilnius, 2002, p. 170–171.

būti organizuoti 3 šaukimai ir pašaukta apie 24 600 šauktinių. Dėl to buvo neįmanoma iki galo sukomplektuoti karinių dalinių ir tinkamai parengti karių. Kartu valstybė kasmet sutaupydavo apie 7,2 mln. Lt, nes vieną karį išlaikyti per mėnesį kainavo apie 100, per metus – 1 200 Lt.

XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Lietuva turėjo pakankamai daug kariškai parengtų žmonių: atsargos karininkų, I ir II rūšies atsargos karių, nemobilizuojamų rikiuotės šaulių ir reguliariosios kariuomenės karių, iš viso apie 246 000 vyrų, kurių būtų pakakę planuojamiems daliniams suformuoti ir dar daug būtų likę jiems papildyti. Tiek kovotojų būtų užtekę ir gen. št. plk. Kazio Škirpos plane ateityje siūlytomis 12 pėstininkų divizijų suburti¹⁰⁴, tačiau Lietuva tokiam divizijų skaičiui dar stokojo ginkluotės, ypač sunkiosios.

LIETUVOS FINANSŲ IR ŪKIO MOBILIZAVIMO KARO ATVEJU PERSPEKTYVOS

Eventualaus karo su Lenkija atveju Lietuva neišvengiamai turėjo mobilizuoti savo kariuomenę ir ūkį, taip pat skirti pakankamai lėšų mobilizuotoms pajėgoms išlaikyti ir visokeriopai aprūpinti. Visuotinė karo prievolė ekonomiškai prilygsta ūkio įtraukimui į karą. Individai ir ūkio subjektai, ją atlikdami, atsitraukia nuo gamybos: kuo didesnis skaičius asmenų atlieka karo prievolę, tuo labiau smunka ūkis, tuo sunkiau patenkinti poreikius, nes mažėja gamyba¹⁰⁵. Žinoma, agrarinei tarpukario Lietuvai, kurios žemės ūkyje buvo apie 300 000 darbininkų perteklius¹⁰⁶, tai galima taikyti tik su tam tikra išlyga. Anot XX a. D. Britanijos karybos teoretiko gen. mjr. Johno F. C. Fullerio, „pirmoji karo vado pareiga – įvertinti ekonominį ir finansinį krašto pajėgumą“¹⁰⁷.

Aptariant karo biudžetą, derėtų atskirti lėšas, reikalingas kariuomenei mobilizuoti ir karo veiksams finansuoti. Pirmuoju atveju lėšos turėtų būti numatytos iš anksto, antruoju – skiriamos ir naudojamos pagal poreikį¹⁰⁸. 1935 m. Intendantūros priėmimo komisijos pirmininko plk. ltn. Kazio Ramanausko parengtame slaptame dokumente *Lietuvos valstybės finan-*

¹⁰⁴ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas // *Karo archyvas*. T. 21. Vilnius, 2006, p. 386, 411, 422.

¹⁰⁵ **Acus-Acukas J.** Karo ekonomikos bruožai. *Mūsų žinynas*. 1938, Nr. 3, p. 403.

¹⁰⁶ **Pakštas K.** Baltijos respublikų politinė geografija // *Lietuvos geopolitika*. Sud. S. Vaitiekūnas. Vilnius, 1991, p. 42.

¹⁰⁷ **Šimkus A.** Valstybė ir ekonominiai klausimai taikos ir karo metu. *Mūsų žinynas*. 1936, Nr. 140, p. 408.

¹⁰⁸ **Bukevičius R.** Karo meto biudžetas. *Mūsų žinynas*. 1936, Nr. 130, p. 61–62.

su mobilizacijos planas karo metu, atlikus Belgijos, Serbijos ir Rumunijos kariuomenių išlaikymo Pirmojo pasaulinio karo metu ir karo finansavimo problemų analizę, konstatuota, kad „šių dienų galiūnų grumtynėse maža valstybė negali kariauti be stipresniųjų pagalbos, bet ir jų padedama lengvai gali netekti didesnės dalies arba ir visos savo teritorijos. Lietuva yra maža valstybė, kuriai graso du galingi kaimynai: Vokietija ir Lenkija. Apie atskirą Lietuvos karą su Vokietija ar Lenkija niekas rimtai negalvoja“¹⁰⁹. Buvo teigiama, kad kilęs ginkluotas konfliktas peraugtų į visos Europos, o gal net ir į pasaulinį karą. Tokiu atveju tikėtasi, kad Lietuva kariaus ne viena ir eventualios kaimynės agresorės visų savo pajėgų prieš Lietuvą nukreipti negalės, tačiau, pasiremiant ankstesnių karų patirtimi, didelę reikšmę turės didžiųjų valstybių kariuomenių manevravimas ir pajėgų permetimo galimybė¹¹⁰.

Po Pirmojo pasaulinio karo nė viena Europos valstybė nesistengė sukaupti tokį kiekį atsargų, kad užtektų visam galimam karui. Manoma, kad valstybė karui yra pasirengusi, jei turi sukaupti atsargų, kurių pakaks mobilizacijai atlikti ir pajėgoms išlaikyti, kol pradės veikti mobilizuota krašto pramonė ir sugebės aprūpinti pajėgas. Lietuvos karo pramonė nebuvo išplėtotą, todėl konstatuota, kad „mūsų valstybę pasirengusią karui teoriniai reikėtų laikyti: 1) kada mūsų šalyje gaminamų reikmenų turėsime tokias atsargas, kurių pakaks mobilizuotai kariuomenei, iki tų išteklių karo meto pareikalavimą galės patenkinti mobilizuota krašto pramonė, ir 2) kada iš užsienių gaunamų išteklių turėsime tokias atsargas, kurių pakaks mobilizuotai kariuomenei, iki bus sutvarkytas tų išteklių normalus tiekimas iš tų šalių, iš kurių juos numatoma gauti.“¹¹¹

Tarpukariu Lietuvos Respublikoje buvo priimta keletas įstatymų, kurie reguliavo kariuomenės aprūpinimo, transportavimo, rekvizicijų iš gyventojų surinkimo karo metu klausimus. 1933 m. buvo priimtas naujas *Žygiųjų arklų įstatymas*¹¹², 1935 m. – *Butams ir trobesiams sekvestruoti kariuomenės reikalams įstatymas*, kuriame numatyta, kad karo komendanto įsakymu visi pastatai, išskyrus maldos namus, ligonines ir mokyklas mokslo metų laiku, gali būti naudojami kariuomenės reikmėms¹¹³. *Viešaisiais keliais judėjimo įstatyme* buvo numatyta, kad kariuomenė prirėikus gali apriboti arba sustab-

---

¹⁰⁹ Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metu, 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, ap. l. 2.

¹¹⁰ Ten pat, l. 2–3.

¹¹¹ Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metu, 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 4.

¹¹² Žygiųjų arklų įstatymas // *Vyriausybės žinios*. Nr. 431, 1933 m. gruodžio 22 d., p. 1–2.

¹¹³ Butams ir trobesiams sekvestruoti kariuomenės reikalams įstatymas // *Vyriausybės žinios*. Nr. 469, 1935 m. vasario 9 d., p. 1.

dyti judėjimą keliais¹¹⁴. Labai svarbus kariuomenės išlaikymo ir aprūpinimo karo metu klausimais buvo *Natūralinių karo prievolių įstatymas*¹¹⁵. 1936 m. buvo priimtos *Kariuomenės reikalams susisiekimo priemonėms tikrinti ir registruoti taisyklės*¹¹⁶. Taigi 1935–1936 m. buvo patobulinti įstatymai, kurie turėjo reglamentuoti kariuomenės veiklą, susijusią su civiliais, ir užtikrinti jos aprūpinimą karo atveju savo teritorijoje.

Remiantis 1936 m. patvirtinta direktyva, mobilizuojama kariuomenė lėšomis turėjo būti aprūpinta vietose, skirtus pinigus gauti Lietuvos banko skyriuose¹¹⁷. Buvo apskaičiuota, kad mobilizacija gali kainuoti apie 42 mln. Lt¹¹⁸. 1938 m. buvo nurodyta, kad mobilizacijos atveju dalių vadams šio banko skyriuose skirtos lėšos turi būti išduodamos ir ne darbo metu, dalinių vadams su banko skyrių viršininkais susitarus iš anksto¹¹⁹. 1938 m. lapkričio 30 d. šiame banke saugota 49,3 mln. Lt indėlių (19,1 mln. Lt privačių ir 30,2 mln. Lt valstybės), iš viso visuose bankuose buvo 301,9 mln. Lt indėlių. Lietuvos bankas turėjo 66,441 mln. Lt aukso, 15,156 mln. Lt sidabro ir 3,625 mln. Lt užsienio valiutos atsargų¹²⁰. 1939 m. rugpjūčio 31 d. jame buvo 25,434 mln. Lt, o visuose bankuose – 204,574 mln. Lt indėlių. Lietuvos bankas turėjo sukaukęs 60,271 mln. Lt aukso, 10,254 mln. Lt sidabro, 6,022 mln. Lt užsienio valiutos atsargų¹²¹, pakankamai, kad galėtų finansuoti mobilizaciją ir kariuomenę pirmą karo mėnesį. Buvo numatyti keturi galimi karo metu reikalingų lėšų šaltiniai: 1) mokesčiai, 2) vidaus paskola, 3) užsienio paskola ir 4) papildomos popierinių pinigų emisijos spausdinimas. Konstatuota, kad tik jas kompleksiskai naudojant galima būtų išspręsti eventualaus karo finansavimo problemą, nes kiekvienas iš minėtų šaltinių turėjo savo trūkumą, buvo ribotas arba rizikingas. Priešui greitai okupavus dalį Lietuvos teritorijos, pirmi du šaltiniai – mokesčiai ir vidaus paskola – būtų „nebesiekiami“. Galimybė gauti užsienio paskolą priklausė nuo geopolitinių aplinkybių ir sąjungininkų malonės, o nepadengtų popierinių pinigų papildomos nesaikingos emisijos būtų sukėlusios

¹¹⁴ Viešaisiais keliais judėjimo įstatymas // *Vyriausybės žinios*. Nr. 431, 1935 m. balandžio 27 d., p. 1.

¹¹⁵ Natūralinių karo prievolių įstatymas // *Vyriausybės žinios*. Nr. 513, 1935 m. gruodžio 6 d., p. 1–2.

¹¹⁶ Kariuomenės reikalams susisiekimo priemonėms tikrinti ir registruoti taisyklės // *Vyriausybės žinios*. Nr. 528, 1936 m. kovo 28 d., p. 3–6.

¹¹⁷ Direktyva mobilizuojamą kariuomenę pinigais aprūpinti ir vykdyti. 1936 m. sausio 28 d. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 186, l. 1.

¹¹⁸ Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metui. 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 13–13 ap. 1.

¹¹⁹ Kariuomenės štabo III skyrius. 1938 m. kovo 19 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 460, l. 163.

¹²⁰ *Statistikos biuletenis*. 1939, Nr. 1, p. 30.

¹²¹ *Ten pat*, Nr. 9, p. 384.

infliaciją. Buvo siūloma krizės atveju riboti bankų išmokamų grynujų pinigų sumas ir net karinio konflikto pradžioje organizuoti privalomą vidaus paskolą¹²². Kai 1939 m. kovo 22 d. Klaipėdos kraštą perdavus Vokietijai kilo indėlininkų panika, Finansų ministerija skubiai įvedė grynujų pinigų išmokėjimo apribojimus – leido per 3 d. išmokėti ne daugiau kaip 50 Lt, vėliau – ne daugiau kaip 200 Lt¹²³. Taigi kompleksinis problemos sprendimas atrodė racionalus, nes mokesčių ir vidaus paskolos lėšas buvo galima kaupti tik pirmosiomis karo dienomis. Užsienio pagalba galėjo būti ne tik piniginė paskola, bet ir ginklai, amunicija. Vėlesnį grynujų pinigų stygių krašto viduje iš dalies ir saikingai buvo galima dengti leidžiant mažo nominalo banknotų emisijas¹²⁴.

Minėtoje plk. ltn. K. Ramanausko parengtoje direktyvoje teigiama, kad mažųjų valstybių vaidmuo dideliame kare yra antraeilis, jų likimas priklausys nuo didžiųjų sąjungininkų sėkmės ir jų „moralės“, abejota, ar SSRS, laimėjusi karą (jei Lietuva būtų buvusi jos sąjungininkė), su Lietuva pasielgtų taip, kaip Antantė su Belgija ir Serbija po Pirmojo pasaulinio karo. Taip pat konstatuota, kad mažos valstybės negali dalyvauti ginklavimosi varžybose, o Lietuva ateityje į karą turės stoti remdamasi tais pajėgumais, kokius iki to laiko sugebės parengti ir mobilizuoti¹²⁵.

XX a. ketvirtąjį dešimtmečio antros pusės Lietuvos mobilizuotą kariuomenę turėjo sudaryti apie 125 000 vyrų, iš jų 5 000 karininkų, 19 218 viršilų ir puskarininkų, 100 782 grandiniai ir eiliniai¹²⁶. Jiems apginkluoti 1939 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos kariuomenės daliniuose ir sandėliuose buvo 131 338 šautuvai ir karabinai, 805 sunkieji ir 3 696 lengvieji kulkosvaidžiai, 549 įvairūs artilerijos pabūklai, 54 tankai ir šarvuočiai, 115 karo lėktuvų ir kt.¹²⁷

¹²² Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metui. 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 22.

¹²³ Vaskela G. *Lietuva 1939–1940 metais. Kursas į valstybės reguliuojamą ekonomiką*. Vilnius, 2002, p. 24.

¹²⁴ Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metui. 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 22.

¹²⁵ *Ten pat*, ap. l. 10–11, ap. l. 21.

¹²⁶ KAM mobilizacijos vykdymo ir vieno karo mėnesio išlaidų sąmata. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 408, l. 124–127.

¹²⁷ Lietuvos kariuomenė turėjo: pistoletų – 11 801, kardų – 8 461, 89,24 mln. – šovinių, granatų – 81 388, 81,4 mm *Brandt 1934 m.* minosvaidžių – 102, minosvaidžių minų – 33 295, 20 mm *Oerlikon* pabūklų – 151, 2 cm *Flak 30* pabūklų – 75, jų šaudmenų – 187 635, 75 mm *Schneider 1897 m.* patrankų – 108, 105 mm *Schneider 1934 m.* haubicų – 70, *Puñilov 1902 m.* patrankų – 19, *Vickers-Amstrong* zenitinių pabūklų – 9, 83,8 mm *Mk. IV* patrankų – 8, 83,8 mm *Mk. II* patrankų – 4, 155 mm *Schneider Mle 1917* haubicų – 2, 105 mm *10 cm K17* patrankų – 1, įvairių artilerijos sviedinių – 188 305; *Vickers Carden Loyd* lengvųjų tankų – 32, *Renault FT-17* lengvųjų tankų – 12, *Landsverk 181–29/34* šarvuočių – 6, *Ehrhardt/Daimler Behelfstswagen* šarvuočių – 4: Ginklavimo viršininkui apginklavimo žinios. 1939 m. rugsėjo 1 d. *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 7.

Lietuvos kariuomenės kariai prie prieštankinio 20 mm pabūklo *Oerlikon*. *Kardas*, 1940 m.

Kariuomenės sandėliuose buvo sukaupta mobilizacinė ginklų ir aprangos atsarga 120 400 karių. Turėdama tokius ginklų ir amunicijos išteklius Lietuvos kariuomenė nenutrūkstamai kovos veiksmus galėjo tęsti dvi savaites¹²⁸. Minėto dydžio kariuomenės mobilizacija, įskaitant atlygį gyventojams už rekvizuotas priemones, galėjo kainuoti apie 30,1 mln. Lt, o vieno mėnesio karo išlaidos – sudaryti apie 13,1 mln. Lt. Taigi mobilizuoti kariuomenę ir mėnesį ją išlaikyti turėjo kainuoti apie 43,2 mln. Lt. Tačiau daugiau nei pusę šios sumos (22,1 mln. Lt) sudarė lėšos, numatytos sumokėti gyventojams už 32 780 rekvizuotų arklių, dar 2,1 mln. Lt – už vežimus. Karių maitinimo ir arklių išlaikymo per mėnesį išlaidos siekė 8,2 mln. Lt (vieno kario maitinimui per dieną buvo numatyta skirti 1,2 Lt, arklio pašarui – apie 20–21 ct), o mobilizuotos kariuomenės algoms reikėjo atseikėti apie 8,6 mln. Lt (įskaitant mobilizacijos kompensacijas karininkams ir pirmo mėn. algą). Likusi 2,2 mln. Lt suma buvo numatyta arklių nuostoliams kompensuoti, gurguolės vežimų eksploatacijos išlaidoms padengti, transportui, ūkiui ir kanceliarijai išlaikyti¹²⁹. Darytina prielaida, kad būtinomis laikytinos tik maitinimo ir ūkio išlaidos, t. y. 10,4 mln. Lt, o algų mokėjimo avansu tvarka galėjo būti pakoreguota. Išmokant visas algas, 125 000 kariuomenės mobilizacija ir išlaikymas pirmą

¹²⁸ Surgailis G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*. Vilnius, 1998, p. 29.

¹²⁹ KAM mobilizacijos vykdymo ir vieno karo mėnesio išlaidų sąmata. *LCKVA*, f. 1, ap. 1, b. 408, l. 124–127.

mėnesį turėjo kainuoti apie 19 mln. Lt, o vėliau – maždaug po 13 mln. Lt kas mėnesį. Be to, ir karinė vadovybė konstatavo, kad dėl lėšų stokos ir valiutos pastovumo vienu metu išleisti didelę pinigų sumą – neracionalu, todėl siūlė iš karto sumokėti tik 25 % rekvizuoto civilių turto vertės, o likusią sumą dalimis vėliau¹³⁰. Taigi D. Lietuvai, mokant tik 25 % rekvizuoto turto vertės, būtų reikėję turėti 7,3 mln. Lt, Klaipėdos karštui, mokant visą sumą, nes tai numatė Klaipėdos konvencija, – apie 2,1 mln. Lt, iš viso – 9,4 mln. Lt¹³¹.

Buvo apskaičiuota, kad karo mėnuo Lietuvai galėjo kainuoti apie 62,67 mln. Lt, o visą valstybės aparatą išlaikyti (be KAM) – dar apie 16,85 mln. Lt, taigi mėnesiui reikėjo turėti 79,52 mln. Lt, metams – 954,24 mln. Lt. Lietuva, be paramos iš šalies, pirkdama ginklus ir amuniciją užsienyje, pati galėjo finansuoti maždaug vieno mėnesio karo išlaidas¹³². Apie 8 mln. Lt minėtos sumos kas mėnesį būtų reikėję sumokėti gyventojams už rekvizuotus maisto produktus ir transporto priemones¹³³. 1935 m. teigta, kad mobilizacinio turto trūkumui likviduoti reikėjo 215 mln. Lt, 19,55 mln. Lt šios sumos buvo įvardyta kaip „nenumatytos išlaidos“¹³⁴. Žinant, kad 1935 m. buvo pradėtas įgyvendinti jau minėtas kariuomenės apginklavimo planas, iki 1941 m. pabaigos trūkumai turėjo būti pašalinti.

Karo metu visada aktualu pakankamai aprūpinti kariuomenę maistu. Tuo tikslu dar taikos metais buvo kaupiamos atsargos, bet karo atveju pagrindiniai išteklių turėjo būti surenkami vietose. Šiuo klausimu turėjo rūpintis Kariuomenės intendantūra. Iš gyventojų maisto produktai turėjo būti superkami arba rekvizuojami, išduodant vėlesnio atsiskaitymo čekius. Svarbu, kad krašte būtų pakankamai maisto ir pašarų išteklių. Planuojamai 125 000 kariuomenei maitinti per mėnesį reikėjo 938 t kiaulienos, 225 t sviesto (riebalų), 1 500 t bulvių, 94 t druskos, 112 t cukraus, 19 t miežinės kavos¹³⁵, 2 800 t rugių, 150 t kviečių, 540 t miežių, 380 t žirnių, 6 100 t aviųž.

---

¹³⁰ Kariuomenės tiekimo valdyba 1936 m. vasario 28 d. Kariuomenės štabo viršininkui. *LCVA*, f. 1, ap. a, 408, l. 57.

¹³¹ Už mobilizacijos metu vykdytiną rekvizicijas atlyginti KAM išlaidų sąmata, 1936 m. kovo 16 d. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 408, l. 61.

¹³² Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metui, 1935 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, ap. l. 23, l. 25.

¹³³ KAM Tiekimo valdyba 1935 m. gruodžio 5 d. finansų ministrui. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 408, l. 8.

¹³⁴ Bendroji KAM karo išlaidų santrauka. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 29.

¹³⁵ Per mėnesį 200 000 karių kariuomenės maitinimui reikėjo 4 530 t rugių, 240 t kviečių, 1 500 t kiaulienos, 360 t sviesto, 600 t kruopų, 180 t kvietinių miltų, 2 400 t bulvių, 150 t druskos, 180 t cukraus (1933 m. Lietuvoje buvo pagaminta 12 684 t cukraus), 30 t miežinės kavos: **Baltrušis J.** Maisto produktų išteklių Lietuvoje karo perspektyvoje. *Mūsų žinynas*. 1935, t. 28, Nr. 122, p. 451, 462–463.

1936 m. Intendantūros atsargas sudarė apie 1000 t rugių, 200 t kviečių, 50 t miežių, 200 t žirnių ir 500 t avižų, iš viso apie 2000 t javų (už 350 000 Lt), nors mobilizuotai kariuomenei maitinti (maistui ir pašarui) per mėnesį reikėjo apie 10 000 t javų¹³⁶. 1939 m. kariuomenės sandėliuose nuolat buvo saugoma 1 400 t rugių, 175 t kviečių, 280 t miežių ir 150 t žirnių. Šių atsargų mobilizuotai kariuomenei turėjo užtekti maždaug 15 dienų¹³⁷. Karo atveju neabejotinai kariuomenės aprūpinimo našta turėjo užgulti ir pramonės įmonės, ypač valstybines ir kooperacines. 1939 m. buvo numatyta, kad AB „Maistas“ nuolatos savo skerdyklose turi laikyti 37 t jautienos ir avienos arba 20 t kiaulienos ir prirėkus skubiai išduoti priedangos daliniams. Karo atveju ši bendrovė Kauno ir Panevėžio fabrikuose turėjo pagaminti ir kariuomenei patiekti apie 650 000 vnt. 300 g mėsos konservų dėžučių¹³⁸. 1938 m. Lietuvoje visų grūdinių kultūrų derlius buvo apie 1,8 mln. t, bulvių – 2,118 mln. t, metų pabaigoje šalyje buvo 557 540 arklių, 1 192 840 raguočių, 1 249 470 kiaulių, 618 980 avių, 4,85 mln. naminių paukščių¹³⁹. Mobilizuota kariuomenė lengvai iš vietos išteklių galėjo būti aprūpinta nuo rugiapjūtės iki pavasario sėjos, tačiau po sėjos iki derliaus nuėmimo galėjo kilti sunkumų, nes ūkininkai paprastai pasilikdavo maisto produktų atsargų tik savo poreikiams tenkinti¹⁴⁰.

Kariuomenės aprūpinimo ekipuote mobilizacijos atveju klausimas iš dalies buvo išspręstas. Tai rodo 1939 m. rugsėjo mobilizacija, nors ir ne visi kariai gavo tinkamo dydžio uniformas, stokojo tam tikrų ekipuotės elementų¹⁴¹. 1936 m. mobilizuotai kariuomenei trūko 40 000 aprangos komplektų, iki 1941 m. planuota parūpinti trūkstamų milinių, o kitų drabužių stokos problemą išspręsti įpareigojant karinius dėvėti savo aprangą, už kurią būtų jiems

¹³⁶ Karo tiekimo viršininkas 1936 m. lapkričio 18 d. kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 79.

¹³⁷ Mobilizacijos dalies 1939 m. kovo 20 d. raportas kariuomenės tiekimo viršininkui. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 209, l. 43.

¹³⁸ AB „Maistas“ privalėjo nuolatos turėti ne tik neliečiamą kiekį mėsos, bet ir 55 t skardos konservų dėžutėms gaminti. Pati kariuomenė 1939 m. taip pat turėjo sukaupti apie 650 000 konservų dėžučių – 1/3 daliniuose ir 2/3 Intendantūros sandėliuose: Kariuomenės intendantūros 1939 m. kovo 27 d. raportas kariuomenės tiekimo viršininkui. *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 209, l. 46.

¹³⁹ Apie 265 000 t grūdų reikėjo sėklai, 610 000 t – maistui, 740 000 t – pašarui, o apie 164 500 t liko eksportui. *Statistikos biuletėnis*. Kaunas, 1939 m., Nr. 1, p. 1, 3.

¹⁴⁰ Tiekimo viršininkas 1937 m. sausio 12 d. kariuomenės intendantui. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 64.

¹⁴¹ 1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija. 1940 m. gegužės 4 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 547, ap. l. 9.

atlyginta¹⁴². 1937 m. konstatuota, kad mobilizacijai reikia parengti 102 000 uniformų komplektų, tačiau, jų trūkstant, nurodyta PAB karius aprūpinti tik kepurėmis, diržais, šovininėmis, o prireikus – ir batais. Nuosavus drabužius galėjo dėvėti užnugario: ginklavimo, intendantūros, karo sanitarijos, karo veterinarijos, meteorologijos tarnybų, gurguolės ir karo teismo kariai¹⁴³.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje kilus ginkluotam konfliktui Lietuva buvo pajėgi finansuoti savo kariuomenės mobilizaciją ir poreikius pirmąjį karo mėnesį, karo veiksmams užsitęsus, buvo planuojama skolintis užsienyje. Kariuomenės aprūpinimas maistu ir pašaru galėjo būti užtikrintas remiantis vietos ištekliais, nors vasarą vietose galėjo kilti maisto produktų surinkimo sunkumų.

OPERACIJŲ PLANAS NR. 3 „L“ – „LENKIJA“

1937 m. Lietuvos kariuomenės parengti operacijų planai Nr. 1 „V“ („Vokietija“), Nr. 3 „L“ („Lenkija“) ir Nr. 2 „V+L“ („Lenkija + Vokietija“) praktiškai galiojo iki pat Lietuvos okupacijos ir aneksijos 1940 m. 1939 m. pabaigoje „V“ planas buvo pakoreguotas atsižvelgiant į RA bazių išdėstymą, o „L“ virto „R“ planu, tik „V+L“ planas 1939 m. spalio 10 d. Lietuvai ir SSRS sudarius savitarpio pagalbos sutartį pasidarė nebeaktualus. Pagal 1937 m. kovo 31 d. patvirtintą operacijų planą Nr. 3 „L“ buvo numatyta, kad Lenkija gali pulti (4 priedas):

1. siekdama okupuoti ir aneksuoti Lietuvą ir taip padidinti savo teritoriją;
2. siekdama išsikovoti naują priėjimą prie jūros;
3. strateginiais ir kariniais sumetimais, nes karo su SSRS atveju šiaurinis lenkų sparnas būtų buvęs nesaugus iš užnugario dėl galimo Lietuvos puolimo.

Be to, buvo spėjama, kad dėl strateginių priežasčių anksčiau minėtų tikslų siekį gali inspiruoti prasidėjęs karas su SSRS arba Vokietija.

Kilus konfliktui pagrindinės Lenkijos puolimo prieš Lietuvą kryptys galėjo būti šios: 1) Suvalkai–Marijampolė, nes puldami šia kryptimi lenkai galėjo greitai užimti Suvalkiją, tačiau, priartėję prie Kauno tvirtovės ir Nemuno žemupio, būtų turėję įveikti atkaklesnį Lietuvos kariuomenės pasipriešinimą; 2) Vilnius–Vievis–Kaišiadorys, nes šia kryptimi iš Vilniaus į Lietuvą buvo nutiestas vienintelis geležinkelis, todėl Lenkijos kariuomenei turėjo strateginę reikšmę dėl tiekimo. Lietuvos kariuomenė turėjo gintis Kauno tvirtovės ir Neries upės ruože; taip pat buvo svarbu išlaikyti Jonavos tiltus per Nerį; 3) Vilnius–Širvintos–Kėdainiai – puolimas šia kryptimi galėjo užkirsti Lietuvos kariuomenei atsitraukimo iš Kauno kelią, tačiau len-

---

¹⁴² Raportas kariuomenės vadui. 1936 m. gruodžio 17 d. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 69.

¹⁴³ Kariuomenės štabo III skyriaus 1937 m. gegužės 24 d. raportas tiekimo viršininkui. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 49.

kai turėjo įveikti ginamas Šventosios ir Nevėžio upes: didelių lenkų pajėgų puolimas šia kryptimi galėjo perskirti Lietuvos kariuomenę į dvi dalis. Jis buvo nukreiptas į pagrindinių Lietuvos pajėgų sutelkimo rajoną. Ši lenkų puolimo kryptis lietuvių kariuomenei buvo pati pavojingiausia; 4) Pabradė–Molėtai – veržiantis šia kryptimi galima buvo patekti į Lietuvos kariuomenės užnugarį, tačiau jos štabas numatė, kad dėl būtinybės įveikti didesnius atstumus lenkų puolimas bus silpnas ir šiaurinį sparną dengti turės padėti kavalerija. Taip pat buvo galima laukti Lenkijos kariuomenės desanto Baltijos pajūryje. Tačiau dėl atstumo ir ribotų laivyno pajėgų lenkų desantas negalėjo būti veiksmingas iš anksto nepasirengus tokiai operacijai.

Lietuvos kariuomenės karinių veiksmų efektyvumas labai priklausė nuo mobilizacijos sėkmės. Kariuomenės štabo manymu, pasienio apsaugos batalionų mobilizacija turėjo prasidėti prevenciškai – iš karto kilus konflikto pavojui. Sėkmingai visos kariuomenės mobilizacijai reikėjo 2–3 dienų. Sienai dengti buvo skirta Marijampolės priedangos rinktinė (toliau – PR) – 9-ojo PP du batalionai, Kaišiadorių PR – 9-ojo PP batalionas iš Vilkaviškio ir artilerijos baterija iš Marijampolės, Alytaus PR – 2-asis ulonų KP, Ukmergės PR – 1-asis PP. Molėtų barą turėjo dengti 1-asis husarų KP, tačiau pulkui pasiekti savo gynybos barą, paskelbus įsakymą, reikėjo 26 val., todėl Molėtų kryptimi priedangos funkcijas iš pradžių turėjo atlikti tik PAB ir šauliai¹⁴⁴. Vidutiniškai kiekvienas PAB turėjo dengti apie 75 km Lietuvos ir Lenkijos administracinės linijos (525 km) ruožą.

Dėl pajėgų ribotų galimybių platesnio masto ofensyvų – puolimų visu frontu – nebuvo numatyta. Kariuomenės štabas planavo, kad pajėgos, išnaudamos natūralias gamtines kliūtis (Šventosios, Nevėžio, Neries ir Nemuno upes) trauksis aktyviai gindamosi. Kauno gynyboje buvo numatyta panaudoti tvirtovės fortus. Pradiniame karo etape reikėjo siekti būtinau išlaikyti Kauną, kad į Žemaitiją galėtų evakuotis centrinės valdžios įstaigos ir telktis kariuomenė, nes laikinoji sostinė buvo svarbiausias mobilizacijos centras. Buvo numatyta, kad karinės pajėgos iš Kauno turės atsitraukti priešui iš rytų pasiekus Lapių–Babtų ribą. Kauną ginantys daliniai turėjo trauktis už Nevėžio, link Raudondvario. Pasitraukusios iš Kauno Lietuvos kariuomenės pagrindinė gynybos riba buvo Nemunas–Nevėžis. Šiaurinį Lietuvos kariuomenės sparną turėjo dengti kavalerijos daliniai, jau minėtas 1-asis husarų KP – Molėtų bare, 3-iasis dragūnų KP turėjo atvykti į Raguvos apylinkes, o 2-asis ulonų KP, atlikęs priedangos veiksmus Suvalkijoje, – per Kauną į Vadaktėlių apylinkes (apie 10 km į šiaurę nuo Krekenavos). Pagrindiniai ka-

¹⁴⁴ Operacijų planas „L“ 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, l. 3–11.

riuomenės rezervai (apie 5 PP) turėjo telktis Pociūnėlių–Vadaktėlių rajone (jie galėjo susitikti susirinkimo rajone maždaug 5-ą dieną po mobilizacijos). Lemiamą reikšmę vykdant mobilizaciją ir telkiant kariuomenę turėjo geležinkeliai ir tiltai, tačiau štabas numatė, kad dėl galimų prieš aviacijos aktyvių veiksmų daliniams gali tekti ilgus nuotolius įveikti pėsčiomis.

Lietuvos kariuomenė manevrų metu pontoniniu tiltu keliausi per Nevėžį. *Kardas*, 1938 m.

Kariuomenės štabas numatė, kad prieš pajėgų persvarai padidėjus ir nepajėgiant išlaikyti Nevėžio gynybinės ribos, kariuomenė turės trauktis, atlikdama priedangos funkcijas, keliomis kryptimis: 1) Kėdainiai–Šiauliai–Klykoliai (16 km į šiaurę nuo Akmenės) ir 2) Babtai–Raseiniai–Kelmė–Papelė. Tokiu būdu kariuomenė turėjo susitelkti Lietuvos–Latvijos pasienyje, Mažeikių–Telšių apskričių rajone. Atsitraukimo atveju buvo numatytos 4 tarpinės gynybos linijos:

1. Dubysos–Gynėvės–Šušvės–Daugyvenės upės, laikytos rimtomis kliūtimis;
2. Skirsnemunė–Raseiniai–Šiluva–Šiaulėnai–Radviliškis–Vėzgės upė; sunkiai įveikiamos kliūtys buvo Raseinių miškų masyvas ir Tytuvėnų–Radviliškio baro pelkynai;
3. Kražantės upė–Kiaunoriai–Rėkyvos ežeras–Šiladis upė – šios gynybos linijos centre buvo pelkėtų vietovių;
4. Kūros upė–Kursėnai–Tryškiai–Virvyčios ir Ventos upės, laikytos didelėmis kliūtimis.

Kariuomenės štabo nuomone, patogiausia buvo gintis 2-ojoje ir 3-iojoje gynybos linijoje¹⁴⁵. Pagal operacijų planą „L“ Priešlėktuvinės apsaugos rinktinė iki evakuacijos turėjo susitelkti ir ginti Kauną, vėliau pasirengti Šiauliu, Linkaičių ir Radviliškio gynybai¹⁴⁶. Evakuotos vyriausybės ir savivaldybių įstaigos turėjo trauktis į numatytą rajoną Plungė–Tverai–Varniai–Šiaulėnai–Kuršėnai–Akmenė–Mažeikiai–Židikai–Plateliai, prezidentas – apsištoti Telšiuose, KAM ir kariuomenės tarnybų būstinės – įsikurti Šiauliuose, Kariuomenės štabas – Šeduvoje, rezerviniai kariuomenės daliniai – atsi-traukti į didesnius Žemaitijos miestus, kad užtikrintų ten tvarką ir prireikus lengviau galėtų papildyti savo gretas atsargos kariais¹⁴⁷. Plane pabrėžiama SSRS laikysenos Lietuvos–Lenkijos konflikto metu reikšmė, numatant, kad ryžtinga SSRS diplomatinė parama ir jėgos demonstravimas gali padėti išvengti konflikto. Taip pat numatoma galima SSRS pajėgų pagalba Lietuvai kovojant su Lenkija¹⁴⁸.

Svarbus veiksnys Lietuvos gynybos strategijoje buvo šauliai ir galimybė juos panaudoti partizaniniame kare prieš užimtoje teritorijoje, siekiant taip paremti besikaunantią kariuomenę, demoralizuoti priešą ir išlaikyti nenutrūkstamą pasipriešinimą net kariuomenei ir vyriausybei pasitraukus iš šalies. 1938 m. spalio 3 d. Lietuvos kariuomenės štabo direktyvoje ŠADIR buvo numatyta, kad karo atveju šauliai bus naudojami mobilizacijai ir priedangai organizuoti, esant galimybei – veiks kartu su reguliariosios kariuomenės daliniais. Tačiau dalis būrių privalėjo likti ir kovoti prieš užnugaryje. Direktyvoje rašoma: „<...> pirmo eilės operatyviniams uždaviniams vykdyti laukia savarankiškai veikiant, kaip taisyklė, partizaninio karo pagrindais <...>“¹⁴⁹.

Priešui netikėtai užpuolus Lietuvą, šauliai turėjo pradėti veikti be atskiro įsakymo¹⁵⁰. Visi būrių vadai buvo žodžiu supažindinti su jų padaliniais

¹⁴⁵ Operacijų planas „L“. 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, l. 12–21.

¹⁴⁶ Kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio 1938 m. sausio 21 d. patvirtintas „Kariuomenės būstinės, kariuomenės skaidinio kovos dalių ir evakuotų valstybinių įstaigų išdėstymo siūlymas“. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1078, l. 28.

¹⁴⁷ Rezerviniai kariuomenės daliniai turėjo įsikurti: I atsargos pėstininkų batalionas (APB) – Mažeikiuose, II APB ir 1-asis atsargos kavalerijos eskadronas (AKE) – Telšiuose, III APB ir 2-asis AKE – Raseiniuose, IV APB – Varniuose, V APB, atsargos artilerijos pulkas ir 3-iasis AKE – Šiauliuose, VI APB – Plungėje, Šarvuotųjų rinktinė – Radviliškyje, ryšių ir inžinierių batalionai – Šeduvoje: Numatomas kariuomenės būstinės, KAM įstaigų, evakuotų valstybinių įstaigų išdėstymas apleidus Kauną. Žemėlapis. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1078, l. 30.

¹⁴⁸ Operacijų planas „L“. 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, l. 4.

¹⁴⁹ 1938 m. spalio 3 d. Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 12.

¹⁵⁰ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR. 1938 m. *LCVA*, f. 561, ap. 12, b. 1021, l. 22.

keliamaus uždaviniais¹⁵¹. Prie planų pridėtuose žemėlapiuose būriai, kurie turėjo likti užnugaryje ir veikti kaip partizanai, buvo pažymėti atskirai¹⁵². Šaulių vadams organizuojant mokymus, nurodyta mokyti „partizaninio būrio veikimo“ būdų¹⁵³. Karo atveju šauliai savo gyvenamojoje, gerai pažįstamoje, teritorijoje, veikdami savarankiškai mažais būriais, turėjo taikyti partizaninės kovos taktiką.

Lietuvos kariai, minosvaidininkų komanda, pozicijose žiemos metu. *Kardas*, 1940 m.

Vertindamas Lietuvos kariuomenę 1937 m. D. Britanijos karo atašė mjr. C. S. Valė pranešime į Londoną rašė: „<...> iki šiol buvo teigiama, kad Lietuvos kariuomenė tarp Baltijos valstybių yra pati silpniausia. Dabar yra atvirkščiai – jos parengimas geriausias.“ Įsidėmėtina ir dar viena britų karo atašė išvada: „<...> bet kuri šalis, kuri galvoja, kad karo su Lietuva atveju jai teks susidurti su trimis silpnomis ir blogai ginkluotomis divizijomis, didžiai apsirinka.“ Tokiam vertinimui pritarė ir Prancūzijos karo atašė Baltijos valstybėse mjr. Ganevalis, kuris, apibendrinamas padėtį 1937 m., teigė, kad Lietuvos kariuomenė buvo ne tik geriausia iš Baltijos valstybių kariuomenių, bet pagal apginklavimo ir pasirengimo lygį turėjo būti priskirta „visai

¹⁵¹ 1939-05-27 III pėstininkų divizijos štabo raštas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui. *LCVA*, ap. 3, b. 1028, l. ap. 53.

¹⁵² Žemėlapis. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 182–183.

¹⁵³ 1938 m. spalio 3 d. Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 20.

kitos kategorijos“ kariuomenėms nei Latvijos ar Estijos. Lenkijos ultimatumo išvakarėse D. Britanijos diplomatas Thomas H. Prestonas pranešime į Londoną rašė, kad agresijos prieš Lietuvą atveju šios „gerai apginkluotos, parengtos ir aprūpintos kariuomenės pasipriešinimas būtų rimtas“. Panašiai Lenkijos ultimatumo dienomis galvojo ir Estijos karo atašė Lietuvoje plk. Vilhelmas Sarsenas, laikęsis nuomonės, kad „jei vokiečiai nebūtų puolę drauge su lenkais, pastariesiems būtų buvę sunku pasiekti Kauną“, net jei lietuviai ir nebūtų spėję mobilizuoti savo kariuomenės¹⁵⁴. 1938 m. Lenkijos karo atašė plk. Leonas Mitkievičius apie Lietuvos kariuomenę rašė, kad jos pėstininkai primena 1914–1917 m. rusų pėstininkus, savo ginkluote panašūs į lenkus, ypač dėl to, kad, kaip ir Lenkijos kariai, stokoja prieštankinių pabūklų, tačiau yra drausmingi, puikiai geba greitai ir išstvermingai nužygiuoti didelius atstumus ir gintis mūšio metu, tačiau atakuoja lėtakai. Pulkininkui Lietuvos kariuomenė paliko gerą įspūdį, nors jos motorizacijos lygiu abejojo, bet, anot jo, daug dėmesio buvo skiriama karo aviacijai ir priešlėktuvinei gynybai. L. Mitkievičius konstatavo, kad Lietuvos kariuomenė – tai vienas parengtas korpusas, turintis savo *esprit de corps*¹⁵⁵.

Operacijų plane Nr. 3 „L“ buvo numatyta traukiantis gintis kiek įmanoma išnaudojant gamtines kliūtis. Lietuvos kariuomenei nebuvo keliamas uždavinys ginti sienas bet kokia kaina, nes tai buvo neįmanoma, žinant Lietuvos ir Lenkijos karinių pajėgų santykį. Tačiau, manytume, pasirinkta traukimosi manevruojant ir stabdant priešą bei masiškai ardant infrastruktūrą taktika galėjo padėti atsilaikyti keletą savaičių ir atsitraukus į šiaurinį pasienį interuotis Latvijoje. Svarbų vaidmenį krašto gynyboje turėjo suvaidinti šauliai, kuriems buvo patikėta organizuoti partizaninį karą prieš užnugaryje.

LIETUVOS GYNYBINIAI PLANAI VOKIETIJOS IR LENKIJOS BENDRO PUOLIMO ATVEJU (PLANAS NR. 2 „V+L“)

1938 m. pavasarį prasidėjus Lietuvos ir Lenkijos politinei krizei, dėl pastarosios pateikto ultimatumo Lietuva buvo ant ginkluoto konflikto dviem frontais slenkščio. Vokietijos karinės jūrų pajėgos buvo sutelktos prie Bornholmo salos, kad galėtų Klaipėdą pasiekti per keletą valandų. Eventualiam Lenkijos ir Lietuvos karui Vokietija buvo pasirengusi. A. Hitleris įsakė ge-

¹⁵⁴ Žalys V. Lietuvos diplomatinės tarnybos ir kariuomenės vadovybės sąveika įtvirtinant Lietuvos valstybingumą 1923–1938 metais // *Lietuvos nepriklausomybei – 80*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 1999, p. 72–73.

¹⁵⁵ Mitkiewicz L. *Kauno atsiminimai 1938–1939*. Vilnius, 2002, p. 103–113.

neraliniam štabui parengti Klaipėdos krašto ir aplinkinių Lietuvos rajonų užėmimo planą. 1938 m. kovo 18 d. Vokietijos daliniai Rytprūsiuose įžengė į puolimui parengtas zonas, o desanto korpusas kreiseriais *Nürnberg*, *Köln* ir *Leipzig* pajudėjo link Klaipėdos¹⁵⁶. Pagal planą *Flottenparade* (liet. *Laivyno paradas*) puolime turėjo dalyvauti apie 15 įvairių karo laivų. Nors Vokietija 1938 m. kovo mėn. karo su Lietuva nenorėjo ir neprovokavo, bet Lenkijai užpuolus Lietuvą ir vokiečiai būtų įsiveržę į jos teritoriją¹⁵⁷. Vokietijos kariuomenė planavo užimti Klaipėdos kraštą ir teritoriją iki Šiaulių, t. y. apie 15 000 km²¹⁵⁸. Lietuvos vyriausybei Lenkijos ultimatumą priėmus, vokiečiai nutraukė pasirengimą. Taigi šiame kontekste tenka aptarti ir Lietuvos kariuomenės operacijų planą Nr. 2 „V+L“, juo labiau kad jis buvo skirtas ne tik bendram Vokietijos ir Lenkijos puolimui atremti, bet ir tuo atveju, jei regione kiltų plataus masto SSRS, Lenkijos ir Vokietijos konfliktas ir Lietuva būtų į jį įtraukta. 1938 m. lapkritį SSRS Vyriausioji karinė taryba patvirtino generalinio štabo viršininko B. M. Šapošnikovo strateginį operacijų planą, kuriame buvo numatyta, kad, kilus krizei, lenkai ir vokiečiai kartu okupuos Lietuvą¹⁵⁹.

1937 m. sausio 12 d. buvo patvirtintas (1936 m. gruodžio 30 d. parengtas) Lietuvos kariuomenės operacijų planas Nr. 2 „V+L“ (5 priedas). Planu numatyta vadovautis bendros Vokietijos ir Lenkijos agresijos atveju, kai Latvija yra neutrali, o SSRS nusiteikusi palankiai. Plano „A“ variante buvo numatyta, kad Vokietija pirmoji, o vėliau ir Lenkija puls, siekdamos okupuoti ir pasidalyti Lietuvą. Lietuvos kariuomenė – analogiškai kaip „V“ ir „L“ planuose, – stabdydama vokiečius, turėjo trauktis ir užimti pagrindinę gynybos liniją Venta–Dubysa, o puolantiems lenkams sulaikyti išnaudoti Neris ir Šventosios upes ir užimti pagrindinę gynybos liniją Nemunas–Nevėžis. Pagrindinės kariuomenės pajėgos būtų susitelkusios Radviliškio–Pakruojo rajone. Kauno gynyba buvo pavesta II PD ir II PB daliniams, Šventosios upės, o vėliau Nevėžio ribą iš rytų turėjo ginti I PD, palei Dubysą

---

¹⁵⁶ **Vareikis V.** *Klaipėda XX amžiuje*. Klaipėda, 1993, p. 42.

¹⁵⁷ **Liekis Š.** „Laivyno paradas“ ir neįvykusi Klaipėdos okupacija 1938 m. Nežinomi Lietuvos ir Vokietijos santykių puslapiai // *Genocidas ir rezistencija*. Red. D. Kuodytė. 2004, Nr. 2 (16), p. 163–168.

¹⁵⁸ **Rauch G.** *The Baltic States: The years of independence Estonia, Latvia, Lithuania 1917–1940*. London, 2006, p. 196.

¹⁵⁹ Numatyta, kad SSRS gali tekti kariauti dviem frontais: rytuose ją galėjo pulti Japonija, o vakaruose – Vokietija, Italija, Lenkija, galbūt Rumunija ir Pabaltijo valstybės, kurios bendrai sutelktų apie 229 divizijas: **Глауц Д.** *Колосс поверженный. Красная Армия в 1941 г.* Москва, 2008, с. 130–131.

(nuo jos ir Nemuno santakos iki Lyduvėnų) – IV PD, o šiauriau – III PD ir I PB. Planuota, kad priešai, vengdami tarpusavio nesusipratimų, puls atskiromis kryptimis, kad neturėtų sąlyčio. Pagal planą galimos Vokietijos puolimo kryptys: 1) Kybartai–Kaunas; 2) Smalininkai–Raseiniai; 3) Tilžė–Tauragė–Šiauliai, o Lenkijos: 1) į pietus nuo Neries link Kauno, palei geležinkelį Vilnius–Kaunas; 2) Maišiagala–Kėdainiai; 3) nuo Švenčionių ir Pabradės link Panevėžio. Pabrėžta, kad pavojingiausia – trečioji vokiečių puolimo kryptis, kur ėjo svarbios komunikacijos (geležinkelis ir plentas) ir nebuvo sunkiai įveikiamų gamtinių kliūčių. Nepavojingiausia dėl prasto kelių tinklo ir gynybai palankaus reljefo laikyta trečioji Lenkijos puolimo kryptis į Panevėžį¹⁶⁰.

Plano „B“ variantas buvo parengtas tam atvejui, jei kiltų Lenkijos ir Vokietijos karas su SSRS, o Lietuva taptų jo veiksmų arena. Buvęs carinės Rusijos gen. Nikolajus N. Golovinas, vertindamas SSRS karines pajėgas vakaruose, teigė, kad, kilus Sovietų Rusijos ir Lenkijos karui, Lietuva neliks neutrali ir 4 lietuvių PD atitrauks ne mažiau kaip 2 lenkų PD¹⁶¹. Konstatuota, kad Latvijai tokiu atveju likti nuošalyje taip pat nepavyks, nes didžiosios kaimynės nepaisys jos neutralumo. Plane teigiama, kad Lietuvos ir Latvijos tikslas vienas – išsaugoti nepriklausomybę, todėl šalys turėtų derinti savo politiką ir stoti vienos iš kariaujančių valstybių pusėn. Numatyta, kad, kilus konfliktui tarp didžiųjų šalių, Lietuvos kariuomenės mobilizacija turėtų prasidėti iš anksto, nelaukiant invazijos. Taip pat konstatuota, kad tokiu atveju labiau tikėtina Vokietijos kariuomenės invazija. Gintis planuota, kaip numatyta operacijų plane Nr. 1 „V“¹⁶², pasienyje su Lenkija palikti priedangos rinktinės ir priešui leisti užimti Suvalkiją. Plane siūloma naujas įmones ir sandėlius statyti saugiausiose teritorijose – Biržų–Pušaloto–Šiaulių–Joniškių rajone¹⁶³. Vyriausybė ir valstybės įstaigos, kilus konfliktui, turėjo būti evakuotos į Šiaurės Lietuvą, į Žemelio–Linkuvos–Meškuičių–Gruzdžių–Žagarės rajoną Latvijos pasienyje, Respublikos Prezidentas – įsikurti Joniškyje, KAM – Šiauliuose, o Lietuvos kariuomenės štabas – Šeduvoje¹⁶⁴.

Operacijų plane daroma išvada: „Esame maža, silpnai ginkluota vals-

¹⁶⁰ Operacijų planas Nr. 2 „V+L“. 1937 m. sausio 12 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 994, l. 3–9, 30.

¹⁶¹ **Головин Н. Н.** *Мысли об устройстве будущей Российской вооруженной силы*. 4-е издание. Белград, 1939, с. 68.

¹⁶² Plačiau aptariama: **Jokubauskas V.** Tuščias šūvis: galimybės atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 metais // *Istorija*. T. 73. Ats. red. S. Grigaravičiūtė. Vilnius, 2009, p. 25–36.

¹⁶³ Operacijų planas Nr. 2 „V+L“. 1937 m. sausio 12 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 994, l. 21–23.

¹⁶⁴ Numatomas kariuomenės būstinės, KAM įstaigų, evakuotų valstybinių įstaigų išdėstymas apleidus Kauną. Žemėlapis. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1078, l. 30.

tybė. Ginkluota jėga atsilaukyti prieš bendrą vokiečių ir lenkų puolimą negalėsime. Toks karas reikštų mums tikrą ir neišvengiamą katastrofą. Mūsų diplomatija privalo su lenkais arba su vokiečiais įgyvendinti gerus santykius ir laiduoti mūsų rytų arba vakarų sienų saugumą.¹⁶⁵

XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Vokietijai užpuolus Lietuvą, Latvija taip pat planavo įsitraukti į karą Lietuvos pusėje. Tačiau tokius planus derėtų vertinti ne kaip sąjunginę paramą, o kaip prevencinius veiksmus, žinant, kad ir Latvija bus užpulta. Latvijos gynybinis planas „D“ (*Dienvidi*, liet. „Pietūs“), parengtas 1938 m. po Austrijos anšliuso, buvo suderintas su Lietuvos kariuomenės štabu¹⁶⁶. 1938 m. liepos 2 d. Latvijos kariuomenės vadas gen. Krišjanis Berkis išleido direktyvą Nr. 102, kurioje buvo patvirtintas operacijų planas „D“. Latvijos kariuomenės štabas manė, kad Vokietijos armija, įsiveržusi į Lietuvą, pasienį su Kuršu pasieks per 3, o kitose vietose – per 7 dienas. Latvijos karinė vadovybė planavo, mobilizavusi savo kariuomenę, 4 PD išdėstyti Lietuvos teritorijoje, palei liniją Bartuvos upė–Skudodas–Seda–Kuršėnai–Šiauliai–Panevėžys. Rytų pasienį turėjo dengti viena III *Latgalos* PD, o IV *Žiemgalos* PD likti rezerve Pietų *Latgaloje*¹⁶⁷. Žinoma, Latvijos karinis planas „D“ buvo gynybinis, skirtas eventualiai Vokietijos grėsmei atremti, ir lietuviai, kilus ginkluotam konfliktui su Lenkija, karinės paramos tikėtis negalėjo.

Lietuvos kariuomenės operacijų planas Nr. 2 „V+L“ akivaizdžiai liudija, jog štabas kritiškai vertino savo pajėgas konfliktu dviem frontais atveju. Aiškėja, kad SSRS operacijų planuose laikoma strategine partnere¹⁶⁸,

¹⁶⁵ Operacijų planas Nr. 2 „V+L“. 1937 m. sausio 12 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 994, l. 23.

¹⁶⁶ **Pētersons A.** *Krustugnis. 60 gadus no tautas slēptais 1940–1945.* Rīga, 2007, l. 86.

¹⁶⁷ Latvijos kariuomenę po mobilizacijos turėjo sudaryti 7 PD, 1 rezervinė PD, 143 418 karių (iš maždaug 110 000 kovinių dalinių): **Kuzmins V.** Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas un aizsardzības plāni 1939. gada beigās–1940. gada sākumā // *Militārais apskats*. Red. K. Krēslinš. 2009, Nr. 3/4, l. 49–56.

¹⁶⁸ Operacijų plane „L“ teigiama: „Jei SSSR vyriausybė duotų lenkams aiškiai suprasti, kad prie Lietuvos užgrobito neprileis ir tuo pat metu imtų demonstruoti savo jėgomis rytiniam Vilniaus koridoriaus pasieny. <...> Naudinga būtų, kad lenkams pradėjus pulti Lietuvą, SSSR kariuomenė ateitų mums pagalbon, puldama lenkų jėgas iš užnugario.“: Operacijų planas „L“. 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, l. 4; Konflikto su Vokietija atveju operacijų plane „V“ numatyta į SSRS bandyti prasiveržti per Vilniaus kraštą. Lietuvos kariuomenė ir vyriausybė turėjo trauktis šiaurės rytų kryptimi, link Zarasų, nes tai buvo tolimiausias taškas nuo sienos su Vokietija. Bandant prasiveržti per „Vilniaus koridorių“ į SSRS, Lietuvos kariuomenės pietinį sparną nuo lenkų planuota dengti Indrulių–Dysnų ež. ir Dysnos upės ruože. Nuo Smalvos (šalia administracinės linijos) iki SSRS judant tiesia linija buvo maždaug 65 km, o apie 138 km kelias ėjo linija Zarasai–Turmantas–Breslauja–Mejory–Drysa. Tačiau šiaurinis Lenkijos–SSRS sienos ruožas sutapo su Dauguvos upe, todėl kariuomenei būtų reikėję statyti pontoninius tiltus, nes stacionarių šiame

nesunku nuspėti, kokios valstybės pusėn, kilus konfliktui, buvo rengiamasi stoti. Tačiau kartu sakoma, kad diplomatai turi palaikyti draugiškus santykius bent su viena iš didžiųjų kaimyninių šalių (Lenkija arba Vokietija). Kita vertus, manytume, kad XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje pagrindiniu eventualiu priešu Lietuvos kariuomenė laikė Vokietiją. Galima teigti, kad 1939 m. rugsėjo mėn. Lietuvos kariuomenės stiprinimas ir dalinė mobilizacija vyko atsižvelgiant į „V+L“ plane nubrėžtas karinio saugumo užtikrinimo gaires regioninio karinio konflikto atveju. Kariuomenė buvo pradėta telkti ir mobilizuoti atsižvelgiant į karo veiksmų pobūdį ir eigą kaimyninėse valstybėse ir iš dalies demobilizuota pasibaigus aktyviems karo veiksams arti Lietuvos sienų.

LIETUVOS IR LENKIJOS KARINIŲ PAJĖGŲ SANTYKIS XX A. KETVIRTOJO DEŠIMTMEČIO PABAIGOJE

Tarpukario Lenkijos teritorijoje (389 685 km²) 1939 m. gyveno 35 339 000 gyventojų¹⁶⁹, 1935 m. (taikos metu) jos kariuomenę sudarė apie 350 000 karių¹⁷⁰, šalis buvo padalyta į 10 karo apygardų, kiekvienoje iš jų buvo dislokuota po korpusą.¹⁷¹ Karo atveju Lenkijos kariuomenę turėjo sudaryti 40 PD, 1 PB, 11 KB, Motorizuotoji brigada, 50 pėstininkų batalionų, 30 atskirųjų artilerijos divizionų ir kt.¹⁷² Pagal planą „W2“ Lenkija 1939 m. rengėsi sutelkti 1 350 000 karių armiją¹⁷³. 1936 m. Lenkijoje buvo 6 951 528 vyrai, pagal amžių (21–50 m.) tinkami karo tarnybai¹⁷⁴.

1939 m. Lenkijos kariuomenė turėjo apie 1 229 400 šautuvų ir karabinių, 42 915 lengvųjų ir sunkiųjų kulkosvaidžių, 510 priešlėktuvinių pabūklų, apie 2 130 (81 mm) minosvaidžių, 1 265 (37 mm) wz. 36 prieštankinius pabūklus,

---

ruože nebuvo: Operacijų planas Nr. 1 „V“. 1937 m., vasario 8 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 993, l. 9; Paskutinė (septinta) Lietuvos kariuomenės gynybos riba pagal planą „V“ žemėlapyje buvo pažymėta ežerų Čičrys–Avilys–Luodis–Dysnai ir Dysnos upės ruože, jau už administracinių linijos: Žemėlapis „V“, eilinės stabdymo ribos. Priedas Nr. 6. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 993, l. 24.

¹⁶⁹ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 147.

¹⁷⁰ **Davies N.** *Dievo žaistas Lenkijos istorija*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 460.

¹⁷¹ *Dzieje Polski. Atlas ilustrowany*. Red. W. Sienkiewicz, E. Olczak. Warszawa, 2008, s. 348.

¹⁷² **Jurga T.** *Oborona Polski 1939*. Warszawa, 1990, s. 44–45.

¹⁷³ **Komornicki S.** ir kt. *Wojsko Polskie 1939–1945*. Warszawa, 1984, s. 8.

¹⁷⁴ Buvo 390 580 vyrų (1913–1914 m. gimimo), 1 979 301 – iki 35 m. (1901–1912 m. gim.), 821 602 – nuo 36 iki 40 m. (1896–1900 m. gim.), iš viso – 3 191 483 vyrai ir 1 096 076 vyrai nuo 41 iki 50 m. (1886–1895 m. gim.): **Jurga T.** *Oborona Polski 1939*. Warszawa, 1990, s. 43.

3 429 patrankas, haubicas ir mortyras¹⁷⁵, taigi iš viso 7 334 įvairius artilerijos pabūklus. 1939 m. rugsėjo 1 d. jos karines oro pajėgas sudarė 712 lėktuvų, iš jų 392 koviniai ir 12 hidroplanų¹⁷⁶. Kariuomenė turėjo 161 7 *TP* ir *Vickers Armstrong 6 t*, 102 senus *Renault FT-17* ir 50 *Renault R-35* lengvųjų tankų, 574 *TK*, *TKS*, *TKF* tanketes, 100 šarvuočių ir 10 šarvuotų traukinių¹⁷⁷. Taigi iš viso 887 įvairius tankus ir tanketes. Lenkija disponavo 19 jūrų karo laivų, kurių bendras tonažas siekė 18 388 t. Visi minėti laivai kartu turėjo 46

¹⁷⁵ 1939 m. rugsėjo 1 d. Lenkijos kariuomenė turėjo minosvaidžių: apie 900 – 81 mm wz. 31, 590 – 81 mm wz. 28 ir 640 – 81 mm wz. 18; priešlėktuvinių pabūklų: 350 – 40 mm wz. 36, 52 – 75 mm wz. 37, 94 – 75 mm wz. 1897/14/17, 14 – 75 mm 1922/24; patrankų: 24 – 65 mm wz. 1906, 1 374 – 75 mm wz. 1897, 466 – 75 mm wz. 1902/26, 254 – 105 mm wz. 13 ir wz. 29, 43 – 120 mm 1878/09/31; haubicų: apie 900 – 100 mm wz. 14/19, 341 – 155 mm wz. 17; mortyrų: 27 – 220 mm wz. 32; Ilošė uzbroyenia Wojska Polskiego w sierpniu 1939 r. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 08 14]. Interneto prieiga <<http://www.wojsko18-39.internetsl.pl/wrzesien/iloscuzbrojenia.html>>; 1934 m. balandžio 1 d. Lenkija turėjo 1 603 906 šautuvus ir karabinus: **Jagiello Z.** *Piechota wojska Polskiego 1918–1939*. Warszawa, 2005, s. 193; Kiti autoriai nurodo Lenkiją turėjus apie 9 500 įvairių artilerijos pabūklų (4 500 patrankų ir minosvaidžių, 2 000 prieštankinių ir 3 000 priešlėktuvinių pabūklų): **Молю Э.** *Вооруженные силы Второй мировой. Структура, униформа, знаки различия*, Москва, 2005, c. 20; Arba 2 065 sunkiuosius artilerijos ir 774 prieštankinius pabūklus, 475 tankus, 388 karo lėktuvus: **Hempel A.** *Poland in World War. II An Illustrated Military History*. New York, 2005, p. 7; Patrankų: 1 840 – 75 mm, 254 – 105 mm, 43 – 120 mm, 24 – 65 mm; haubicų: 900 – 100 mm, 341 – 155 mm; 27 220 mm mortyras, iš viso 3 429: **Wyszczelski L.** *W obliczu wojny. Wojsko Polskie 1935–1939*. Warszawa, 2008, s. 279.

¹⁷⁶ **Cynk J. B.** *Sily lotnicze Polski i Niemiec. Wrzesień 1939*. Warszawa 1989, s. 96. Kiti autoriai teigia, kad Lenkija turėjo 824 lėktuvus, iš jų 407 kovos: **Кирьян М. М.** ir kt. *История военного искусства*. Москва, 1986, c. 148. 745 skirtingų modelių lėktuvus: **Komornicki S.** ir kt. *Wojsko Polskie 1939-1945*. Warszawa, 1984, s. 16; 482 karo lėktuvai buvo rikiuotėje ir 290 rezerve, iš viso 772: **Pawłowski T.** *Armia marszałka Śmigłego. Idea rozbudowy Wojska Polskiego 1935–1939*. Warszawa, 2009, s. 150.

¹⁷⁷ **Jurga T.** *Oborona Polski 1939*. Warszawa, 1990, s. 57; Minėtus duomenis nurodo ir Rajmundas Szubańskis, teigdamas, kad 1939 m. rudenį koviniuose Lenkijos armijos daliniuose buvo 887 tankai ir tanketės: 161 – 7-*TP* ir *Vickers-Armstrong 6 t.*, 50 – *Renault R-35*, 102 – *Renault FT-17*, 274 – *TKS*, 300 – *TK-3*, taip pat 100 šarvuočių: **Szubański R.** *Polska broń pancerna 1939*. Warszawa, 1982, s. 58; Kitais duomenimis, kariuomenė turėjo 340 tankų: 170 – lengvųjų 7 *TP*, 50 – *Vickers E*, 67 – *Renault FT-17*, 53 – *Renault R-35*, apie 700 – *TK* ir *TKS* tankečių, 100 šarvuočių: **Молю Э.** *Вооруженные силы Второй мировой. Структура, униформа, знаки различия*, Москва, 2005, c. 21; Arba: 132 – 7*TP*, 38 – *Vickers-Armstrong E 6 t.*, 102 – *Renault FT-17*, 53 – *Renault R-35*, 3 – *Hotchkiss H 35* tankus, 300 – *TK-3* ir 274 *TKS* tanketes, 15 šarvuočių; Ilošė uzbroyenia Wojska Polskiego w sierpniu 1939 r. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 08 14]. Interneto prieiga: <<http://www.wojsko18-39.internetsl.pl/wrzesien/iloscuzbrojenia.html>>; Ginkluotėje buvo tankų: 123 (132) – 7 *TP*, 22 – *Vickers-Armstrong 6 t. A*, 16 – *Vickers-Armstrong 6 t. B*, 102 – *Renault FT-17*, 50 (53) – *Renault R-35*, 3 – *Hotchkiss H 35*, 1 – *All Matilda*, 561 (569) – *TK-3* ir *TKS* tanketė, šarvuočių: 70 – wz. 34, 11 (10) – wz. 29: **Solarz J.** *Tank Power Polska 1939. Militaria*, Nr. 277, s. 56, 72; 220 lengvųjų tankų ir 650 tankečių: **Кирьян М. М.** ir kt. *История военного искусства*. Москва, 1986, c. 148.

artilėrijos (75–130 mm) pabūklus, 66 torpedų aparatus ir 61 priešlėktuvini (13 mm ir 40 mm) pabūklą¹⁷⁸. Karo atveju galėjo mobilizuoti 24 žvejų katerius ir 14 pagalbinių laivų. 1939 m. Lenkijos upių laivynas taip pat buvo gana gausus: 6 monitoriai, 3 kanonierių, 7 kovos laivai, 21 kovinis kateris, 1 minininkas, 7 upių traleriai ir 30 įvairios paskirties laivų. Tačiau, nepaisant dydžio, Lenkijos kariuomenė buvo silpna¹⁷⁹. XX a. karybos teoretikas britas Basilis Henris Lidelis Hartas teigė, kad tarpukario Lenkijos karybos metodai dėl tikėjimo brangiai kainuojančios kavalerijos atakų veiksmingumu, techninio atsilikimo nuo kitų didžiųjų Europos valstybių, tankų, prieštan- kinių ir priešlėktuvinių pabūklų stokos buvo pasenę. Be to, lenkų armija gerokai buvo pervertinama. Lenkija, anot B. H. Lidelio Harto, per mažai dėmesio ir lėšų skyrė karo aviacijai, šalis kūrė gausias sausumos pajėgas tin- kamai neįvertindama, kad jų veiklos efektyvumui užtikrinti būtina priedan- ga iš oro¹⁸⁰. Be to, Lenkija, planuodama karo veiksmus, taikė kontratakos koncepciją, buvo įsitikinusi, kad jos menkai motorizuota kariuomenė pajėgi kontratakuoti ir taip gintis, ir neišnaudojo gynybos traukiantis ir manevruo- jant galimybių¹⁸¹.

Bandant lyginti šalių karines pajėgas labai sunku pasirinkti tinkamus kriterijus, objektyviai įvertinti to paties tipo, bet skirtingų modelių ginkluo- tę. Taip pat svarbus aspektas – kintantys statistiniai duomenys, nes kiekvie- na kariuomenė nuolatos įsigyja vis naujų ginklų, didina amunicijos atsargas,

¹⁷⁸ 4 eskadriniai minininkai, 5 povandeniniai laivai, 1 minininkas, 6 traleriai, 2 kanonierės, 1 torpedinis laivas (naikintojas): *Burza* ir *Wicher* 1930–1932 m. (1 540 t, 107,2 x 10,5 x 3 m, ginkluotė: 4 patrankos – 130 mm, 2 – 40 mm, 4 kulkosvaidžiai – 13 mm, 6 torpedų aparatai – 550 mm, 60 minu), *Grom* ir *Błyskawica* 1937 m. (2144 t, 114 x 11,3 x 3,1 m, turėjo 7 patrankas – 120 mm, 4 – 40 mm, 8 kulkosvaidžius – 13 mm, 6 torpedų aparatus – 550 mm, 60 minu), *Wilk*, *Ryś* ir *Żbik* 1931–1932 m. (980/1250 t, 78,5 x 5,9 x 4,2 m, turėjo 1 patranką – 100 mm, 2 kulkos- vaidžius – 13 mm, 6 torpedų aparatus – 550 mm, 38 minas), *Orzeł* ir *Sęp* 1939 m. (1100/1473 t, 84 x 6,7 x 4,2 m, turėjo 1 patranką – 105 mm, 2 – 40 mm, 12 torpedų aparatų – 550 mm), *Gryf* 1938 m. (2250 t, 103,2 x 13,2 x 3,6 m, ginkluotė: 6 patrankos – 120 mm, 4 – 40 mm, 4 kulkos- vaidžiai – 13 mm, 300 minu), *Jaskolka*, *Mewa*, *Rybitwa* ir *Czajka* 1935–1936 m. (165 t, 45 x 5,5 x 1,6 m, ginkluotė: 1 patranka – 75 mm, 20 minu), *Czapla* ir *Żuraw* 1939 m. (185 t, 45 x 5,5 x 1,7 m, ginkluotė: 1 patranka – 75 mm, 2 kulkosvaidžiai – 13 mm, 20 minu), *Komendant Pilsudski* ir *Generał Haller* 1921 m. (342 t, 50 x 7,2 x 2,9 m, ginkluotė: 2 patrankos – 75 mm, 2 kulkos- vaidžiai – 13 mm), *Mazur* 1915 m. perstatytas 1921 m. ir 1937 m. (360 t, 62,6 x 6,2 x 2,3 m, ginkluotė: 3 patrankos – 75 mm, 1 – 40 mm, 2 kulkosvaidžiai – 13 mm): **Lipiński J.** *Druga wojna światowa na morzu*. Gdańsk, 1976, s. 29, 733–734.

¹⁷⁹ **Vaičėnė J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 148–149.

¹⁸⁰ **Лидел Гарт Б.** *Вторая мировая война*. Москва, 1999, с. 39–41.

¹⁸¹ *Ten pat*, c. 50–51.

formuoja naujus dalinius. Kita problema vertinant pajėgas – tai skirtingas šalių ir turimų materialinių išteklių dydis. Be to, sunkumų kelia ir statistinių duomenų kaita, nes bet kuri kariuomenė nuolat įsigyja naujos ginkluotės, o dalį senos nurašo arba parduoda, taigi skaičiai kinta, ir tai turi įtakos komparatyviniam santykiui. Tačiau, vienodai vertinant, akivaizdu, kad Lietuva ir Lenkija – kaip nykštukė ir milžinė. Lenkijos teritorija – apie 7 kartus didesnė nei Lietuvos, o gyventojų – daugiau 13,7 karto. Taikos metu Lenkijos kariuomenė taip pat buvo apie 15 kartų didesnė (1939 m. po mobilizacijos ji turėjo sudaryti apie 4 %, o Lietuvos – apie 5 % gyventojų), joje turėjo tarnauti apie 10–11 kartų daugiau karių nei mobilizuotoje Lietuvos kariuomenėje. Artilerijos pabūklų, minosvaidžių, prieštankinių ir priešlėktuvinių ginklų ši valstybė turėjo 13,4, karo lėktuvų – 6,2 karto, tankų ir tankečių – 20 kartų daugiau, o apie karo laivyną net neverta kalbėti – ką reiškė 1 Lietuvos mokomasis karo laivas prieš 19 Lenkijos karo laivų.

Tačiau jei tuos pačius rodiklius palyginsime atsižvelgdami į gyventojų skaičių, vaizdas iš esmės pasikeis. Toks vertinimo ir lyginimo metodas, manytume, yra objektyvesnis, nes Lietuva, būdama daug kartų mažesnė, negalėjo turėti tokio pat dydžio kariuomenės kaip Lenkija ir įsigyti ar pasigaminti tiek pat ginklų. 1939 m. 10 000 gyventojų Lietuva¹⁸² vidutiniškai turėjo: 0,17 tanko, 0,45 lėktuvo, 2,13 artilerijos pabūklo¹⁸³, 510 šautuvų, 17,48 kulkosvaidžio, o Lenkija – 0,25 tanko (tanketės), 0,2 lėktuvo, 2,07 artilerijos pabūklo, 348 šautuvus, 12,14 kulkosvaidžio. Taikos metu tiek Lietuvos, tiek Lenkijos kariuomenę sudarė apie 1 % gyventojų. Lietuva atsiliko tik turimų tankų, bet lenkė lėktuvų, šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos pabūklų skaičiumi, nors iš esmės valstybei, kuri planavo gynybinį ir partizaninį karą, aviacija ir juo labiau tankai nebuvo strategiškai svarbūs.

1935 m. pradėtas įgyvendinti Lenkijos kariuomenės modernizavimo planas. Tam kasmet reikėjo apie 790–800 mln. zlotų¹⁸⁴. Nors Lenkijos biudžeto pajamos nuo 3 029 mln. zlotų 1929–1930 m. sumažėjo iki 1958 mln.

---

¹⁸² 1938 m. gruodžio 31 d. 55 670 km² Lietuvos teritorijoje gyveno 2 575 363 gyventojai: *Lietuvos statistikos metraštis. 1938 m.* Kaunas, 1939, p. 16.

¹⁸³ Skaičiuodami statistinius vidurkius ėmėme visų sistemų ir tipų Lietuvos ir Lenkijos artilerijos pabūklus: patrankas, haubicas, prieštankinius, priešlėktuvinius pabūklus ir minosvaidžius.

¹⁸⁴ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 147–148.

zlotų 1935–1936 m.¹⁸⁵, 1935–1936 m. kariuomenei buvo skirta 768 mln.¹⁸⁶, 1936–1937 m. – 768 mln., 1937–1938 m. – 777,5 mln., 1938–1939 m. – 831,4 mln. zlotų, o 1939–1940 m. buvo numatyta išleisti 800,2 mln. zlotų¹⁸⁷. 1938–1939 m. Lenkijos biudžetas siekė 2475 mln. zlotų, taigi kariuomenei buvo skirta apie 33,59 % visų valstybės pajamų¹⁸⁸. 1933–1939 m. Lenkija kariuomenės reikmėms atseikėjo apie 5 900 mln. zlotų (apie 1 242 mln. JAV dolerių). Be to, 1936 m. Lenkijai Prancūzija suteikė 2 250 mln. frankų paskolą (apie 600 mln. zlotų), 1936–1939 m. iš 4 186 mln. zlotų, skirtų Lenkijos valstybės gynybai, apie 350 mln. zlotų sudarė Prancūzijos paskola¹⁸⁹. Anot kito autoriaus, 1936–1939 m. Lenkijos nacionalinės pajamos siekė 48 mlrd. zlotų, iš kurių 4 003 mln. zlotų (8,4 %) buvo skirti gynybai finansuoti. Apskritai 1938 m. Lenkijos nacionalinės pajamos 1 gyv. buvo 96 JAV doleriai¹⁹⁰, arba apie 566 Lt, o Lietuvos – apie 500 Lt¹⁹¹. 1938 m. iš Lietuvos biudžeto (366,4875 mln. Lt) 85,1935 mln. Lt (23,24 %) buvo skirta KAM¹⁹². Lietuvoje iš krašto apsaugai skirtų lėšų 1 gyventojui vidutiniškai teko apie 33 Lt, Lenkijoje – apie 25,5 Lt, ankstesniais metais Lenkijos šis rodiklis buvo

¹⁸⁵ **Pawłowski T.** *Armia marszałka Śmigłego. Idea rozbudowy Wojska Polskiego 1935–1939*. Warszawa, 2009, s. 54.

¹⁸⁶ Iš minėtų sumų 1935 m. 45,1 mln. zlotų buvo skirti karo laivynui (iš jų 17,2 mln. zlotų – naujų laivų statybai): Svetimosios kariuomenės: Lenkija//*Kardas*. 1936, Nr. 7 (236), p. 197. Dar prieš įgyvendinant modernizavimo planą 1933 m. Lenkija kariuomenei skyrė 845,1 mln. zlotų (34,38 % biudžeto lėšų). 1934 m. sausio duomenimis, Lenkijos kariuomenėje buvo 299 818 karių (iš jų 33 803 pasienio apsaugos pajėgose): Mūsų ir kaimynų kariuomenės 1934 m. sausio mėn. // *Kardas*. 1934, Nr. 4, p. 79.

¹⁸⁷ **Pawłowski T.** *Armia marszałka Śmigłego. Idea rozbudowy Wojska Polskiego 1935–1939*. Warszawa, 2009, s. 66. Anot kito autoriaus, 1936–1937 m. Lenkijos biudžetas buvo 2 212 mln. zlotų, iš jų kariuomenei skirta 766 mln., 1937–1938 m. biudžetas – 2 335 mln., kariuomenei – 770 mln. zlotų, 1938–1939 m. biudžetas – 2475 mln. zlotų, o kariuomenei skirta 800 mln. zlotų: **Wyszczelski, L.** *W obliczu wojny. Wojsko Polskie 1935–1939*. Warszawa, 2008, s. 190.

¹⁸⁸ 1 JAV doleris 1937 m. kainavo 5,28 zlotu: Wydatki i dochody budżetowe niektórych państw [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 07 31] Interneto prieiga: <<http://www.wojsko18-39.internetsd.pl/wrzesien/statystyka.html>>.

¹⁸⁹ **Moczulski L.** *Wojna Polska 1939*. Warszawa, 2009, s. 454.

¹⁹⁰ **Czubkūski A.** *Historia drugiej wojny Światowej 1939–1945*. 2008, s. 22–23.

¹⁹¹ **Vaskela G.** *Lietuva 1939–1940 metais. Kursas į valstybės reguliuojamą ekonomiką*. Vilnius, 2002, p. 20.

¹⁹² *Lietuvos statistikos metraštis. 1939 m.* Vilnius, 1940, p. 333–335.

aukštesnis¹⁹³. 1933–1939 m. Lietuvos biudžeto pajamos siekė 2 105,336 mln. Lt (apie 355,6 mln. JAV dolerių)¹⁹⁴, iš jų 495,737 mln. Lt (83,74 mln. JAV dolerių) buvo atiduota KAM, t. y. apie 23,55 %, o 1936–1939 m. – 329,3 mln. Lt (55,6 mln. JAV dolerių), apie 24,78 % biudžeto¹⁹⁵. Taigi 1933–1939 m. Lenkija gynybos reikalams lėšų skyrė apie 14,8 karto daugiau nei Lietuva, o tai iš esmės beveik atitiko šalių dydžio (gyventojų skaičiaus) santykį.

Tarpukario Lietuvos karinė galia, t. y. valstybės materialiuųjų išteklių ir dvasinių jėgų visuma bei gebėjimas jas mobilizuoti siekiant karo tikslų ir sprendžiant saugumo problemas, regiono ir grėsmių kontekste buvo gana ribota. Taip pat ir dėl kuklių valstybės ekonominių, socialinių, politinių bei techninių galimybių. O iki XX a. vidurio jos karinę galią pirmiausia lėmė ginkluotųjų pajėgų sudėtis ir ginkluotės kiekis. Karinis potencialas nėra lygus kariniam pajėgumui (galiai), nes pirmasis yra teorinis vertinimas, rodantis, kokias ginkluotąsias pajėgas šalis ateityje galėtų sutelkti, o karinė galia – jau turimos pajėgos. Pliki statistiniai skaičiai mažai ką pasako apie kitus svarbius veiksnius, tokius kaip karinė vadovybė, manevringumas, veiksmų staigumas, kariuomenės dvasinė būklė. Todėl ir galingiausia kariuomenė ne visada neišvengiamai laimės mūšį¹⁹⁶. Be to, pati savaiame valstybių galia nieko nereiškia, jei nėra apmąstyta ir suformuluota strategija, suvoktas valstybės galios potencialas, apsvarstyti jos tikslai ir įgyvendinimo būdai¹⁹⁷. Ne vien divizijų ar armijų skaičiumi buvo matuojama valstybės karinė galia, bet ir ūkio ištekliais, kurie gali būti panaudoti karo reikmėms¹⁹⁸.

Siekiant įvertinti Lietuvos ir Lenkijos karinės galios (*Gk*) komparatyvinį santykį, išskyrėme 8 esmines *Gk* sudedamąsias dimensijas. Šį santykį galima išreikšti apskaičiuojant atskirų valstybių karinei galiai įtakos turinčių

¹⁹³ 1928 m. Lenkija kariuomenei skyrė 31,08 % biudžeto (1 gyv. – 29 Lt), 1929 m. – 38,2 % (40 Lt), 1930 m. – 36,9 % (42 Lt), 1931 m. – 36,9 % (41,2 Lt), 1932 m. – 41,9 % (37,7 Lt). Lietuva tuo metu skyrė: 1928 m. – 17,22 % biudžeto (20,69 Lt), 1929 m. – 18,24 % (21,21 Lt), 1930 m. – 17,45 % (23,94 Lt), 1931 m. – 16,52 % (23,34 Lt), 1932 m. – 16,83 % (19,46 Lt): **Bukevičius R.** Karo biudžetas – taikos ir nepriklausomybės laidas// *Mūsų žinynas*. 1934, T. XXVI, Nr. 111, p. 495–496.

¹⁹⁴ 1933 m. sausį 1 JAV doleris kainavo 9,98 Lt, rugsėjį – 5,5 Lt, lapkritį – 6,08 Lt: *Statistikos biuletėnis*. Kaunas, 1933, Nr. 12, p. 17. 1938 m. 1 JAV doleris kainavo 5,92 Lt: *Statistikos biuletėnis*. Kaunas, 1938, Nr. 12, p. 21.

¹⁹⁵ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Red. L. Gudaitis. Kaunas, 2000, p. 158.

¹⁹⁶ **Davies N.** *Kariaujanti Europa: 1939–1945 sunki pergalė*. Vilnius, 2009, p. 40–42.

¹⁹⁷ **Statkus N., Motieka E., Laurinavičius Č.** *Geopolitiniai kodai: tyrimo metodologija*. Vilnius, 2003, p. 9.

¹⁹⁸ **Gustainis V.** Karo baimė kovoje su karo pavojais// *Kardas*. 1937, Nr. 7, p. 157.

dimensijų skirtumą ir išvedant bendrą skirtumo vidurkį¹⁹⁹ pagal formulę:

$Gk = \frac{1}{m} \sum_{n=1}^m \frac{b_n}{a_n}$. Jeigu 1939 m. Lietuvos *Gk* prilyginsime vienetui (1), tai, palyginus su Lenkijos *Gk*, atitinkamai²⁰⁰ 1 x 11,8 karto Lenkijos *Gk* didesnė, o palyginus (*Sgk*) atsižvelgiant į gyventojų skaičių (*c*), santykis 1 x 0,86²⁰¹ jau bus Lietuvos naudai.

Visa tai įrodo, kad pagal santykinę, atsižvelgiant į gyventojų skaičių, investicijas į kariuomenę bei *Sgk*, Lietuvos rodikliai aptariamuoju laikotarpiu, nors ir nedaug, buvo aukštesni. Tačiau Lietuva, būdama daug mažesnė valstybė, karių skaičiumi ir ginkluotės ištekliais negalėjo varžytis su Lenkija ar juo labiau pranokti ją. Manytume, kad dvišalio karinio konflikto su Lenkija atveju Lietuva negalėjo tikėtis didelės sėkmės, bet tvarkingas pajėgų atsitraukimas, stabdant priešą ir išsilaikant keletą savaičių savo teritorijoje, buvo visiškai realus.

IŠVADOS

1. Lietuvos kariuomenės mobilizacijos planuose buvo numatyta, jog ginkluotųjų pajėgų, kurias turėjo sudaryti apie 150 000–160 000 karių, mobilizacija vyks decentralizuotai, kad priešų aviacija negalėtų sunaikinti visų dalinių vienu smūgiu, o pati mobilizacija būtų greitai baigta. Tai leido tikėtis, kad Lietuvos kariuomenė operatyviai užims gynybos pozicijas ir pradės karo veiksmus priešui dar neįsiskverbus į krašto gilumą.

2. Iš anksto parengti kariuomenės mobilizacijos ir karo finansavimo bei aprūpinimo planai būtų garantavę sėkmingą kariuomenės materialinį aprūpinimą pirmosiomis pajėgų mobilizacijos ir karo dienomis. O iš turimų vidaus išteklių Lietuva savo pajėgas maistu ir pašaru galėjo aprūpinti ir ilgesnį laiką. Tačiau netenka abejoti, kad karo veiksmams užsitęsęs jos vadovybė užsienyje būtų buvusi priversta ieškoti ne tik diplomatinės ir karinės, bet ir materialinės pagalbos, ypač ginkluotės ir amunicijos.

¹⁹⁹ Karinės galios dimensijos (tankai, karo lėktuvai, artilerijos pabūklai, kulkosvaidžiai, šautuvai, kariuomenė karo metu, kariuomenė taikos metu, KAM išlaidos mln. Lt) skaitiklyje *b* rašomi Lenkijos, o vardiklyje *a* Lietuvos duomenys, trupmenų suma dalijama iš *m*, kuris reiškia *Gk* lemiančių sudedamųjų dimensijų skaičių.

²⁰⁰ $Gk = \left(\frac{887}{44} + \frac{712}{115} + \frac{7334}{549} + \frac{42915}{4501} + \frac{1229400}{131338} + \frac{1350000}{125433} + \frac{350000}{24000} + \frac{894}{85193} \right) : 8 = 11,8$

Iš eilės: tankai; karo lėktuvai; artilerijos pabūklai; kulkosvaidžiai; šautuvai; kariuomenė karo metu; kariuomenė taikos metu; KAM išlaidos.

²⁰¹ Pagal formulę: $Sgk = Gk \cdot \left(\frac{c}{c_1} \right) Sgk = 11,8 : \left(\frac{35,339}{2,575} \right) = 0,86$

3. XX a. ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje Lietuvos kariuomenė pagrindiniu eventualiū priešū laikė Vokietiją, o Lenkija tik viešajame dis-kurse buvo įvardijama kaip aktuali grėsmė, tačiau realiai laikyta ne tokiu svarbiu priešū, galinčiu pulti tik kilus karui su SSRS arba Vokietija. Užti-krinant Lietuvos karinį saugumą svarbus vaidmuo teko SSRS, nes jos po-zicija galėjo lemti Lenkijos kariuomenės laikyseną Lietuvos atžvilgiu ir net užkirsti kelią lenkų ir lietuvių ginkluotam konfliktui. Tačiau kartu Lietuvos diplomatai turėjo palaikyti gerus santykius bent su viena iš didžiųjų kaimy-nių (Lenkija arba Vokietija), nes karas dviem frontais laikytas katastrofa.

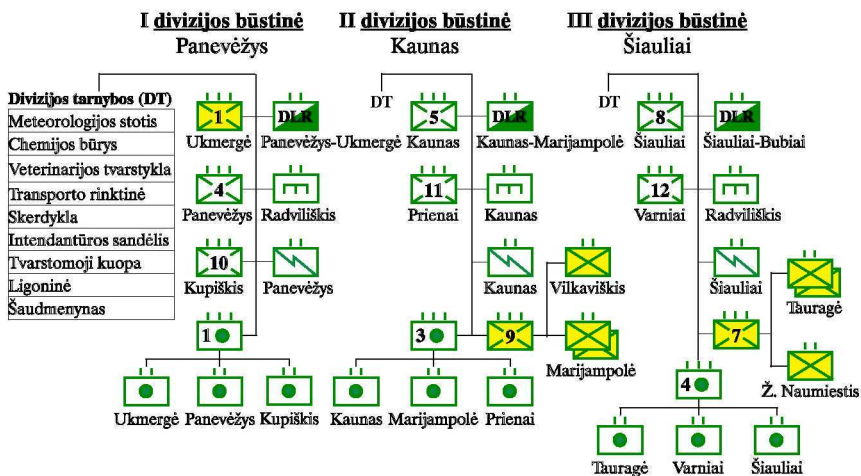
4. Lietuvos kariuomenė rengėsi išimtinai gynybiniam karui. Kariuome-nės štabe buvo manoma, kad Lietuva į karą ateityje gali būti įtraukta tik prieš savo valią, regione kilus plataus masto Lenkijos, Vokietijos ir SSRS kariniam konfliktui. Karo su Vokietija atveju lietuviai galėjo tikėtis Latvijos kariuomenės paramos, tačiau ir Lenkijai įsiveržus į Lietuvą koalicijos klausimas būtų buvęs kompliktuotas, nes Latvija buvo artima Lenkijos partnerė, o Lietuvos sąjungininkė SSRS laikė pagrindine grėsme.

5. Vertinant Lietuvos ir Lenkijos santykius akivaizdu, kad Lenkija, tu-rinti 7 kartus didesnę teritoriją ir 13,7 karto daugiau gyventojų, kariniu po-žiūriu buvo daug stipresnė valstybė. Lenkijos kariuomenė taikos metu buvo 15 kartų didesnė, artilerijos pabūklų turėjo 13,4, karo lėktuvų – 6,2, tankų ir tankečių – 20 kartų daugiau. Jos karinė galia (*Gk*) 11,8 karto pranoko Lietuvos karinę galią. Tačiau atsižvelgiant į valstybių gyventojų skaičių, Lie-tuva atsiliko tik tankų ir artilerijos pabūklų, bet lenkė lėktuvų, šautuvų ir kulkosvaidžių skaičiumi, o jos santykinė karinė galia (*Sgk*), nors ir nedaug, bet buvo didesnė. Tai byloja, kad Lietuva savo kariniam saugumui skyrė ne mažesnę dėmesį nei Lenkija. Visa tai leido tikėtis, kad kilus karui Lietu-vos kariuomenė galės atlaikyti pirmuosius priešo smūgius, o lenkų pajėgų persvarai pasiekus kritinį tašką – organizuotai atsitraukti ir internuotiis La-tvijoje. Žinoma, padėtis visiškai būtų pasikeitusi, jei į karą su Lietuva būtų įsitraukusi ir Vokietija. Tada Lietuvos kariuomenės pralaimėjimas būtų bu-vęs neišvengiamas ir greitas.

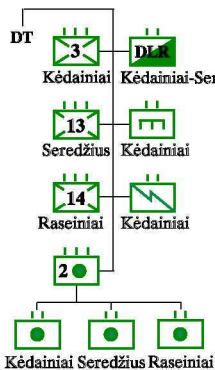
1 priedas 1935–1938 m. Lietuvos kariuomenės mobilizacijos schema²⁰²

KARIUOMENĖS BŪSTINĖ

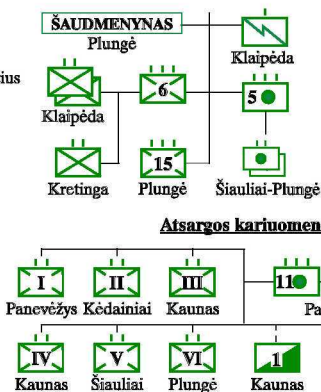
Kaunas

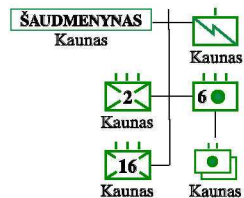
IV divizijos būstinė Kėdainiai

I pėstininkų brigados būstinė Klaipėda

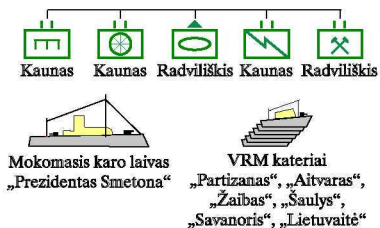
II pėstininkų brigados būstinė Kaunas

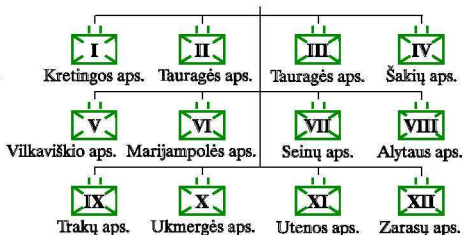
²⁰² Mob. tv. Nr. 11 ir Nr. 12: papildomų ir kuriamų kariuomenės dalių ir įstaigų sąrašo papildymai bei pakeitimai, paskelbti nuo 1935 m. rugpjūčio 16 d. iki 1939 m. kovo 13 d. LCV. f. 929, a. 3, b. 848, l. 1–233.

Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir
 resursai eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–1939 m.

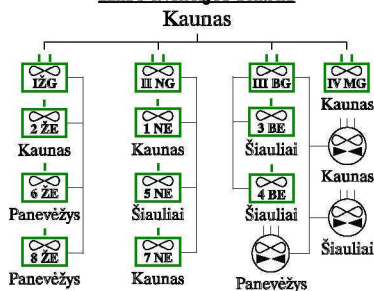
Karo technikos daliniai

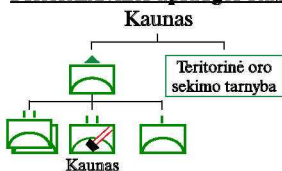
Pasienio apsaugos batalionai (PAB)

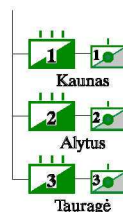
Karo aviacijos štabas

Priešlėktuvinės apsaugos štabas

Kavalerija

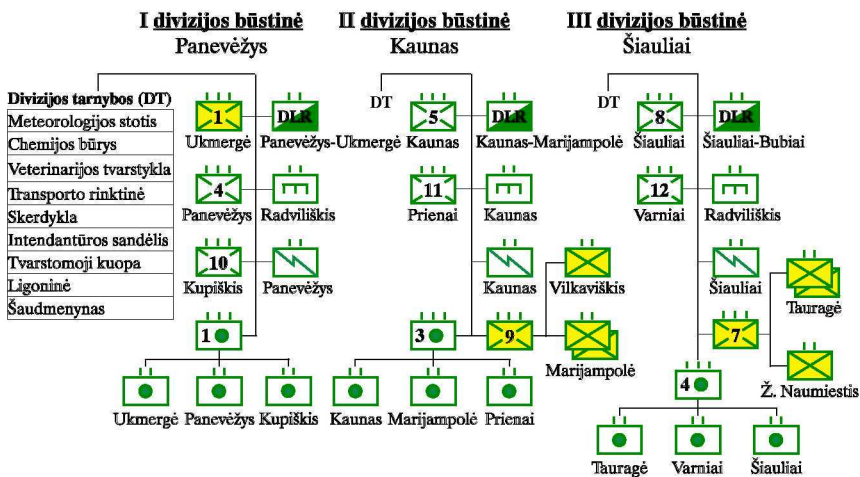
V. Jokubauskas, 2010

Pėstininkų (priedangos) pulkas	Kavalerijos pulkas	Prieštankinės apsaugos batalionas	Autotransporto batalionas
Pėstininkų batalionas	Raitosios artilerijos baterija	Priešlėktuvinės apsaugos rinktinė	Priešlėktuvinės artilerijos kuopa
Šarvuočių rinktinė	Artilerijos pulkas	Artilerijos grupė	Prožektorių grupė
Inžinierių batalionas	Geležinkelių batalionas	Ryšių batalionas	Karo aviacijos bazė
Karo aviacijos grupė (NG – naikintuvų, BG – bombonešių, ŽG – žvalgybos, MG – mokomoji)	Karo aviacijos eskadrilė (NE – naikintuvų, BE – bombonešių, ŽE – žvalgybos)		

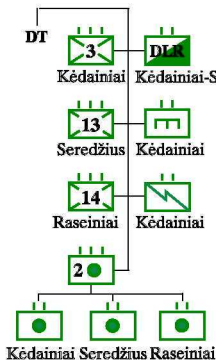
2 priedas 1939 m. Lietuvos kariuomenės mobilizacijos schema²⁰³

KARIUOMENĖS BŪSTINĖ

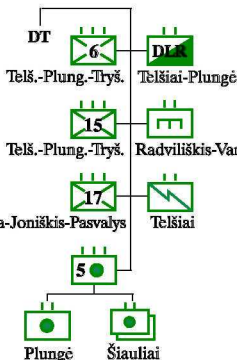
Kaunas

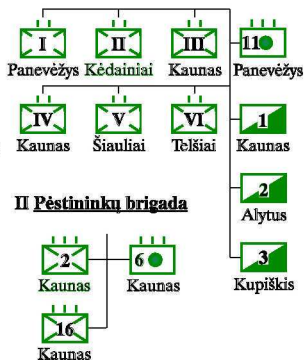
IV divizijos būstinė
Kėdainiai

V divizijos būstinė
Telšiai

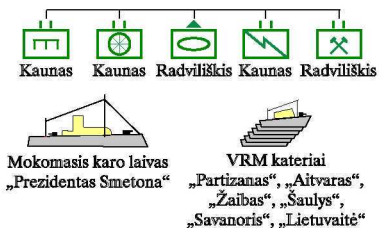
Atsargos kariuomenė

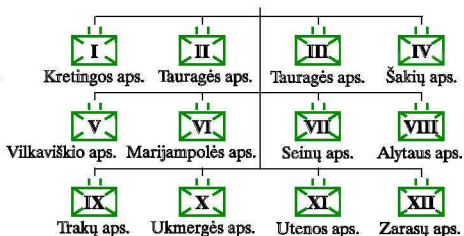
²⁰³ Mob. tv. Nr. 11 ir Nr. 12: papildomų ir kuriamų kariuomenės dalių ir įstaigų sąrašo papildymai bei pakeitimai, paskelbti nuo 1935 m. rugpjūčio 16 d. iki 1939 m. kovo 13 d. LCVA, f. 929, a. 3, b. 848, l. 1–233; Kariuomenės štabo III skyrius, 1939 m. balandžio 15 d. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 460, l. 209.

Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir
 resursai eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–1939 m.

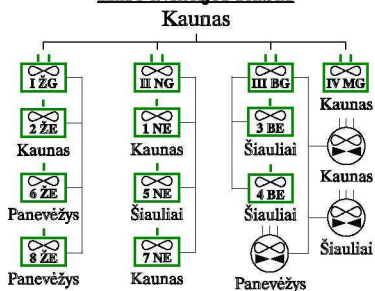
Karo technikos daliniai

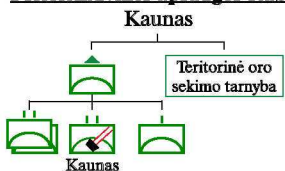
Pasienio apsaugos batalionai (PAB)

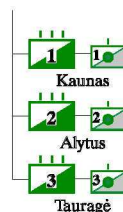
Karo aviacijos štabas

Priešlėktuvinės apsaugos štabas

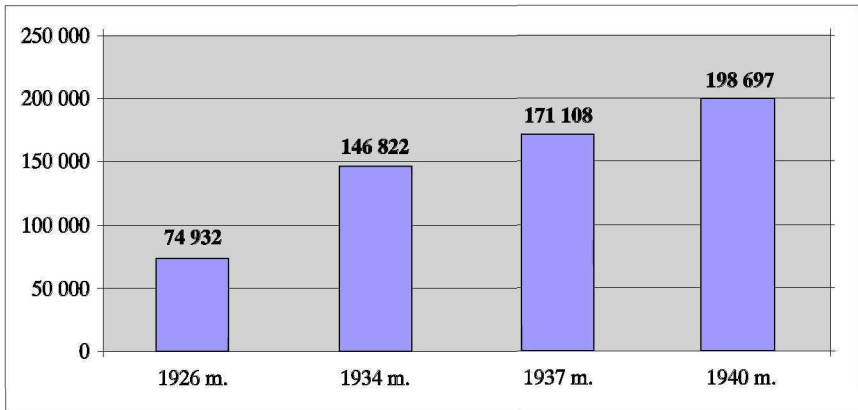

Kavalerija

V. Jokubauskas, 2010

3 priedas Lietuvos kariuomenės atsargos karių skaičius 1926–1940 m.

4 priedas Lietuvos kariuomenės operacijų planas Nr. 3 „L“ 1937–1939 m.

	Pagrindinės galimo Lenkijos puolimo kryptys		LR Vyriausybės ir centrinių valdžios įstaigų evakuacijos rajonas		Lietuvos kariuomenės gynybos linijos
	Pėstininkų divizija		LR Prezidento evakuacijos vieta	PAB	Pasienio apsaugos batalionas
	Kavalerijos pulkas		Pėstininkų (priedangos) pulkas		

5 priedas Lietuvos kariuomenės operacijų planas Nr. 2 „V+L“ 1937–1939 m.

	Pagrindinės galimo Lenkijos puolimo kryptys		Pagrindinės galimo Vokietijos puolimo kryptys		LR Vyriausybės ir centrinių valdžios įstaigų evakuacijos rajonas
	Lietuvos kariuomenės gynybos linijos		Divizijų ir brigadų štabai		Lietuvos kariuomenės pagrindinių pajėgų sutelkimo rajonas
	LR Prezidento evakuacijos vieta		Pėstininkų atsargos batalionas		Lietuvos karo aviacijos bazės, aerodromai
	Linkačių ginklų dirbtuvės		Artillerijos grupė		Kavalerijos pulkas
	Šarvuočių rinktinė		Pėstininkų pulkas		Kavalerijos atsargos eskadronas
PAB	Pasienio apsaugos batalionas				

MILITARY PLANS AND RESOURCES OF THE LITHUANIAN ARMED FORCES IN CASE OF EVENTUAL WAR WITH POLAND IN 1938–1939

Vytautas Jokubauskas
Klaipėda University

Throughout the interwar period relations between Lithuania and Poland, as the latter occupied Vilnius region, were tense and even hostile, so it is natural that Lithuania's military doctrine for a long time listed Poland as a main enemy. The situation changed around 1934, when Germany was added to the list of eventual enemies, and eventually it became a major threat, but in the public discourse Poland remained the major threat thereafter. In 1935 the Lithuanian Armed Forces started the essential structural, planning and military education and training reforms, and in 1937 the plans were approved for three new operations: No. 1 "V" (Germany), no. 2 "V + L" (Germany + Poland) and Art. 3 "L" (Poland). The first plan has provided the actions in case of defense against the German attack, the second – against Germany and Poland, but this plan was mainly designed to be the case if the region would meet a large-scale war. The third plan was intended to counter the threats from Poland. In the thirties of the 20th century Lithuania basically was preparing for defensive war. For the case of war there were prepared not only plans of operations but also financing plans and asset requisition plans, and the relations between the military and civilian parties was to be regulated by specially adopted laws. In case of war in 1938 Lithuania planned to mobilize 4 infantry divisions and 2 brigades (16 infantry and 6 artillery regiments), 12 border guard battalions, 3 cavalry regiments, 3 cavalry squadrons in reserve, 6 infantry battalions, 1 artillery regiment in reserve, tanks, communications and engineering units. Since 1939 the start was to be 5 infantry divisions, 1 brigade (17 infantry regiments) and already mentioned units. During the war Lithuanian troops was to be about 150,000 men, in addition to the divisions of the Union of Riflemen and the police.

Comparing the military power of Lithuania and Poland as an eventual enemy it is clear that because of the different size of countries the Polish power was significantly higher (1 x 11.8), but comparing the same data ac-

According to the population ratio, then the power changed in favour of Lithuania (1 x 0.86). However, this does not mean that Lithuania was able to lead independently and successfully the war with Poland and win it, but it testifies that the Lithuanian forces could relatively outface the possible hostile forces, that the significant attention was given both to the Lithuanian army and military security.